

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
EKONOMIKOS IR FINANSŲ VALDYMO FAKULTETO
FINANSŲ IR MOKESČIŲ KATEDRA

AGNĖ PIMPYTĖ
FINANSŲ TEISĖS DIENINIŲ STUDIJŲ PROGRAMA

TEMA
ŠVIETIMO SRITIES FINANSAVIMO PROBLEMATIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas –
Lekt. Vaitiekus Novikevičius

Konsultantas –
Doc. dr. Algirdas Miškinis

Vilnius, 2006

TURINYS

ĮVADAS.....	3
I. ŠVIETIMO SISTEMOS FINANSAVIMO SAMPRATA:	
1.1. Švietimo sistemos sąvoka ir struktūra.....	5
1.2. Švietimo sistemos principai bei funkcijos.....	8
1.3. Biudžetinio finansavimo samprata.....	13
1.4. Švietimo sistemos vieta Lietuvos Respublikos biudžeto išlaidų politikoje.....	16
1.5. Europos Sąjungos parama švietimui Lietuvoje.....	25
II. ŠVIETIMO SISTEMOS ATSKIRŪJŲ PAKOPŲ FINANSAVIMO PROBLEMOS:	
2.1. Pagrindinio ugdymo įstaigų finansavimas.....	31
2.2. Aukštojo mokslo įstaigų finansavimas.....	40
2.3. Profesinio ir suaugusiųjų mokymo sričių finansavimas ir tobulinimo kryptys.....	45
III. ŠVIETIMO SISTEMOS FINANSAVIMAS UŽSIENIO VALSTYBĖSE:	
3.1. Švietimo sistemos finansavimas Norvegijoje.....	50
3.2. Švietimo sistema Švedijoje.....	55
IŠVADOS IR PASIŪLYMAI.....	59
SANTRAUKA.....	62
SUMMARY.....	64
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	66

IVADAS

Temos aktualumas

Šiuo metu viena iš labiausiai aptarinėjamų sričių Lietuvoje tapo švietimo ir mokslo sistema, jos struktūra, o ypač finansavimas. Prie temos aktualumo prisidėjo ir 2005 m. spalio 13 d. visuotinis studentų streikas, plačiai atliekami šios srities moksliniai tyrimai bei apklausos. Akademinė bendruomenė skundžiasi nepakankamai kokybiškais mokymosi bei studijų sąlygomis (mokomųjų priemonių stoka, prasta bendrabučių, auditorijų būklė ir kt.), per menku bei netikslingu finansavimu, darbdavių ir šiuolaikinės darbo rinkos poreikių netenkina vienokių ar kitokių ruošiamų specialistų parengimo lygis, skaičius.

Pabrėžtina, kad švietimo sistema yra labai reikšminga, kadangi ugdo išprususią, išsilavinusią bei sąmoningą visuomenę, yra tiesiogiai susijusi su šalies ekonomine, politine padėtimi. Švietimo srityje kylančios problemos buvo, yra ir bus aktualios bet kuriuo metu bet kurioje visuomenėje, nes būtent tai yra protaujančios ir sąmoningos žmonijos pagrindas.

Taip pat atkreiptinas dėmesys, kad ir šio darbo autorė yra akademinės bendruomenės narė, todėl minėtoje srityje kylančios problemos ir nesklaidumai yra aktualūs ne tik valstybiniame ar tarptautiniame, bet asmeniniame lygmenyje.

Dėl minėtų priežasčių šio magistrinio darbo tema buvo pasirinkta – Švietimo srities finansavimo problematika.

Darbo tikslai

1. Rasti būdų kompromisui tarp skirtingų socialinių grupių pasiekti;
2. Atskleisti, kaip šiuo metu funkcionuoja švietimo finansavimo sistema įvairiose lavinimo pakopose;
3. Nurodyti esmines problemas ir trūkumus bei rasti alternatyvių būdų jiems išspręsti.

Darbo uždaviniai

1. Apibendrinti teorinę medžiagą švietimo sistemos finansavimo srityje;
2. Identifikuoti ir panagrinėti, kokios problemos, susijusios su finansavimu bei jo paskirstymu, dažniausiai kyla skirtingose lavinimo pakopose;
3. Atlikti švietimo sistemos finansavimo teorinio ir praktinio lygmens palyginimą;
4. Trumpai apžvelgti pasirinktų užsienio valstybių padėtį švietimo valdymo bei finansavimo srityje.

Darbo objektas ir dalykas

Švietimo srities finansavimas Lietuvoje.

Šiame darbe Lietuvos Respublikos švietimo finansavimo sritis nagrinėjama dviem aspektais – teoriniu, pateikiant teisės aktuose įtvirtintas sampratas, principus, taisykles ir pan., bei tiriant

konkrečius statistinius lėšų paskirstymo atitinkamoms sritims rodiklius. Darbe nesiekama sukurti naujos švietimo finansavimo sistemos, stengiamasi atkreipti dėmesį į pastebėtus esamos situacijos trūkumus, nesklandumus, galinčius kilti ateityje. Į darbo tyrimo apimtį įeina pagrindinio, aukštojo, profesinio bei suaugusiųjų mokymo sričių finansavimas, jose kylančios problemos bei klausimai.

Darbo hipotezė

Lietuvoje švietimo sistemos finansavimui skiriama per mažai lėšų.

Darbo metodai

Darbo temai atskleisti nagrinėti Lietuvos Respublikos norminiai aktai, statistikos duomenys. Dokumentų analizės būdu nagrinėjami Lietuvos Respublikos valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymai ir jų projektai bei aiškinamieji raštai, kiti su darbo tema susiję teisiniai dokumentai. Visi darbe analizuojami duomenys yra gauti arba iš atitinkamų teisės aktų, arba kitų šaltinių, kurių autoriai kaip pagrindinį duomenų šaltinį nurodo Statistikos departamentą prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės, todėl darbe naudojamas statistinių duomenų analizės metodas. Lyginamuoju metodu bandoma gretinti padėtį švietimo ir kitose aktualiose valstybės gyvenimo srityse, palyginti joms skiriamų lėšų sumas. Taip pat atsižvelgiama į užsienio valstybių, Norvegijos bei Švedijos, patirtį švietimo sferos valdymo bei finansavimo atžvilgiu.

Darbo struktūra

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai (pirmąjį sudaro keturi poskyriai, antrąjį – trys, trečiąjį - du), išvados, rekomendacijos ir pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje apibrėžiamos aktualiausios sąvokos, apibendrinama teorinė literatūra, kertiniai Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos švietimo sistemai skiriamų lėšų principai, etapai, tvarka ir pan.

Antrajame skyriuje nagrinėjamos finansinės paramos konkrečioms lavinimo pakopoms apimtys. Išskiriamos esminės problemos bei pagrindiniai trūkumai pagrindinio, universitetinio, profesio bei suaugusiųjų lavinimo srityse.

Trečiajame skyriuje apžvelgiama Norvegijos bei Švedijos šalių praktika švietimo srities finansavimo bei valdymo atžvilgiais.

I. ŠVIETIMO SISTEMOS FINANSAVIMO SAMPRATA

Švietimas turi labai didelės reikšmės, siekiant išugdyti išprususią, pilietišką, sąmoningą, žiniomis grįstą visuomenę, rengiant stiprius ir darbo rinkoje paklausius specialistus. Tam, kad švietimo sistema veiksmingai ir tinkamai funkcionuotų, be jokios abejonės, jai reikalingas atitinkamas finansavimas. Norint tinkamai atskleisti švietimo sistemos finansavimo esmę, visų pirma, tikslinga išsiaiškinti pačios švietimo sistemos sampratą, biudžetinio finansavimo sąvoką bei veikimo mechanizmą.

1.1. Švietimo sistemos sąvoka ir struktūra

Pagrindinis teisės aktas, Lietuvos Respublikoje reglamentuojantis švietimo sistemos sąvoką, siektinus tikslus, esminius principus, sandarą, švietimo sistemos subjektų teises, pareigas bei tarpusavio santykius, yra Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas (2006 06 13 įstatymo Nr. I-1489). Minėtame įstatyme švietimas apibrėžiamas taip – „Švietimas - veikla, kuria siekiama suteikti asmeniui visaverčio savarankiško gyvenimo pagrindus ir padėti jam nuolat tobulinti savo gebėjimus. <...> Švietimas – asmens, visuomenės ir valstybės ateities kūrimo būdas. Jis grindžiamas žmogaus nelygstamos vertės, jo pasirinkimo laisvės, dorinės atsakomybės pripažinimu, demokratiniais santykiais, šalies kultūros tradicijomis. Švietimas saugo ir kuria tautos tapatybę, perduoda vertybes, kurios daro žmogaus gyvenimą prasmingą, visuomenės gyvenimą – darnų ir solidarų, valstybės – pažangų ir saugų.“¹ Būtent per švietimą yra kuriamas visuomeninis valstybės pagrindas, jos piliečių sąmoningumas, vertybių sistema, diegiami ir ugdomi atitinkami sugebėjimai bei įgūdžiai, todėl itin svarbu užtikrinti tinkamą švietimo sistemos veikimą.

Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme išskirtas formalusis, neformalusis švietimas, savišvieta, pagalba mokiniui (informacinė, psichologinė, socialinė pedagoginė, specialioji pedagoginė ir specialioji pagalba bei sveikatos priežiūra mokykloje) bei pagalba mokytojui ir mokyklai:

„Formalusis švietimas – švietimas, vykstantis pagal teisės aktų nustatyta tvarka patvirtintas ir įregistruotas ugdymo programas, kurias baigus įgyjamas pradinis, pagrindinis, vidurinis, aukštesnysis arba aukštasis išsilavinimas ir (ar) kvalifikacija.“²

„Neformalusis švietimas – švietimas pagal įvairias švietimo poreikių tenkinimo, kvalifikacijos tobulinimo, papildomos kompetencijos įgijimo programas.“³

¹ Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

² Ten pat

„Savišvieta – nuolatinis savarankiškas mokymasis, kuris remiasi asmens iš įvairių šaltinių gaunamomis žiniomis ir jo praktine patirtimi.“⁴

Pagalba mokytojui ir mokyklai yra apibrėžta Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 24 straipsnyje, kurio 1 dalyje nurodoma, jog „Pagalbos mokyklai ir mokytojui paskirtis – sudaryti sąlygas mokytojams toliau mokytis, sukurti aplinką, skatinančią mokyklos plėtrą bei mokytojo profesinį tobulėjimą, ir teikti reikalingą informacinę, ekspertinę ir konsultacinę pagalbą.“⁵ Pabrėžiama principo mokytis visą gyvenimą bei pedagogų nuolatinio kvalifikacijos kėlimo svarba deramam visos švietimo sistemos funkcionavimui. Akivaizdu, kad turi būti skiriamas dėmesys ne tik pačių besimokančiųjų, bet ir pedagogų interesų tenkinimui, kadangi kuo aukštesnio lygio pedagogai dėsto besimokantiesiems, tuo aukštesnio lygio specialistus jie paruošia.

Visi minėti elementai sudaro Lietuvos Respublikos švietimo sistemą, pradedant ikimokyklinio ugdymo įstaigomis, baigiant suaugusiųjų asmenų perkvalifikavimu, remiantis egzistuojančios darbo rinkos aktualiais poreikiais, bei pedagogų kvalifikacijos kėlimu.

Švietimo sistema kelia tam tikrus tikslus, kurių siekia per savo funkcijų atlikimą, programų ir projektų įgyvendinimą. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymo 3 str. numato tokius švietimo sistemos tikslus:

„1) išugdyti kiekvienam jaunuoliui vertybines orientacijas, leidžiančias tapti doru, siekiančiu žinių, savarankišku, atsakingu, patriotiškai nusiteikusiu žmogumi, išlavinti dabartiniam gyvenimui svarbius jo komunikacinius gebėjimus, padėti įsisavinti žinių visuomenei būdingą informacinę kultūrą, užtikrinant gimtosios ir užsienio kalbų mokėjimą, informacinį raštingumą, taip pat šiuolaikinę socialinę kompetenciją ir gebėjimus savarankiškai kurti savo gyvenimą;

2) nustatyti jaunuolio kūrybinius gebėjimus ir pagal tai padėti jam įsigyti profesinę kvalifikaciją ir kompetenciją, atitinkančią šiuolaikinę kultūros bei technologijų lygį ir padedančią jam įsitvirtinti ir sėkmingai konkuruoti tolydžio kintančioje darbo rinkoje, perteikti šiuolaikinės technologinės, ekonominės bei verslo kultūros pagrindus, būtinus šalies ūkio pažangai, konkurencingumui bei subalansuotai raidai laiduoti, sudaryti sąlygas nuolat tenkinti pažinimo poreikius ir tobulėti mokantis visą gyvenimą;

3) stiprinti visuomenės galias užtikrinant darnią krašto ūkio, aplinkos ir žmoniškųjų išteklių plėtrą, vidinį ir tarptautinį ūkio konkurencingumą, nacionalinį saugumą ir demokratinės valstybės raidą;

4) perteikti asmeniui tautinės ir etninės kultūros pagrindus, Europos ir pasaulio humanistinės kultūros tradicijas ir vertybes, laiduoti sąlygas asmens brandžiai tautinei savimonei, dorovinei,

³ Ten pat

⁴ Ten pat

⁵ Ten pat

estetinei, mokslinei kultūrai, pasaulėžiūrai formuotis, taip pat garantuoti tautos, krašto kultūros tęstinumą, jos tapatybės išsaugojimą, nuolatinį jos vertybių kūrimą, puoselėti krašto atvirumą ir dialogiškumą;

5) sudaryti sąlygas asmeniui įgyti demokratijos tradicijas įkūnijančius pilietinės bei politinės kultūros pagrindus, išplėtoti gebėjimus ir patirtį, būtiną asmeniui, kaip kompetentingam Lietuvos piliečiui, europinės ir pasaulinės bendrijos, daugiakultūrės visuomenės nariui. ⁶

Švietimo sistema siekia ne tik paruošti išsilavinusį, paklausios šiuolaikinėje darbo rinkoje profesijos atstovą, bet taip pat ir išugdyti dorą, turintį tvirtus moralės pagrindus, gerbiantį savo tautą, valstybę, istoriją, kitas šalis, jų kultūrą bei žmones asmenį.

Apibendrinant šį poskyrį, švietimo pagalba yra kuriamas visuomeninis valstybės pagrindas, formuojamas piliečių sąmoningumas, vertybių sistema, diegiami ir ugdomi atitinkami sugebėjimai bei įgūdžiai, todėl itin svarbu užtikrinti tinkamą švietimo sistemos veikimą. Švietimas apima ne tik mokyklinį ugdymą ar aukštąjį mokslą, bet ir pedagogų kvalifikacijos kėlimą, suaugusiųjų mokymą, perkvalifikavimą, remiantis tuo metu egzistuojančios darbo rinkos poreikiais.

⁶ Ten pat

1.2. Švietimo sistemos principai bei funkcijos

Užsibrėžtų tikslų švietimo sistema siekia, laikydamasi tam tikrų principų, deklaruotų ir įtvirtintų Lietuvos Respublikos švietimo įstatyme. Kaip pagrindiniai, esminiai išskirtini lygių galimybių, kontekstualumo, veiksmingumo ir tęstinumo principai.⁷ Kadangi minėti principai sudaro švietimo sistemos deramo, tinkamo ir darnaus veikimo prielaidas bei sąlygas, tikslinga juos aptarti plačiau:

- „lygių galimybių – švietimo sistema yra socialiai teisinga, ji užtikrina asmenų lygybę, nepaisant jų lyties, rasės, tautybės, kalbos, kilmės, socialinės padėties, tikėjimo, įsitikinimų ar pažiūrų; kiekvienam asmeniui ji laiduoja švietimo prieinamumą, bendrojo išsilavinimo bei pirmosios kvalifikacijos įgijimą ir sudaro sąlygas tobulinti turimą kvalifikaciją ar įgyti naują;
- kontekstualumo – švietimo sistema yra glaudžiai susijusi su krašto ūkinės, socialinės, kultūrinės raidos kontekstu, kartu su juo atsinaujina ir atitinka nuolat kintančias visuomenės reikmes;
- veiksmingumo – švietimo sistemai būdinga siekti geros kokybės rezultatų, sumaniai ir taupiai naudojant turimus išteklius, nuolat vertinant, analizuojant ir planuojant savo veiklą, remiantis veiksminga vadyba – tinkamais ir laiku priimamais sprendimais;
- tęstinumo – švietimo sistema yra lanksti, atvira, pagrįsta įvairių formų ir institucijų sąveika; ji sudaro sąlygas kiekvienam asmeniui mokytis visą gyvenimą.“⁸

Kadangi Lietuvos Respublika, istoriškai susiklosčius aplinkybėms, ilgą laiką išbuvo Sovietų Sąjungos sudėtyje, švietimo sistema, kaip ir dauguma kitų sričių, buvo reglamentuojama būtent Sovietų Sąjungos įstatymais, teisės normomis. Tokia švietimo sistema, kokią ją turime šiandien, susiformavo per ilgus metus, nuosekliai pereinant nuo vieno etapo prie kito. „Pastarųjų penkiolikos metų Lietuvos švietimo istorija sąlygiškai gali būti skirstoma į tris etapus: I etapas – 1990 – 1997 m., II etapas – 1998 – 2002 m. ir III etapas – nuo 2003 m.

Per pirmąjį etapą, atitinkantį pirmąjį Lietuvos švietimo reformos laikotarpį, ypač daug pastangų skirta ugdymo turiniui (programoms, vadovėliams, pedagogikai) pertvarkyti. Centralizuotai buvo keičiamas bendrojo lavinimo mokyklos ugdymo turinys: jis humanizuotas, humanitarizuotas, modernizuotas, stiprinti tarpdalykiniai ryšiai bei siekta nuo reprodukcinės pedagogikos pereiti prie interpretacinės. Sukurtos naujos ikimokyklinio ugdymo gairės

⁷ Ten pat

⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. P. 8.

(programos). Aukštojo ir profesinio mokymo programos kito ne taip kryptingai ir tolygiai, nes negalėjo būti pakeistos centralizuotai.

Kita šio laikotarpio švietimo kaitos kryptis – mokymosi pasirinkimo galimybių didinimas, įgyvendinant humaniškumo ir demokratiškumo principus. Buvusi unifikuota mokyklų tipų sistema papildyta jaunimo mokyklomis nepakankamą mokymosi motyvaciją turintiems paaugliams ir gimnazijomis gabiems bei motyvuotiems mokiniams. Išsaugomos bendrojo lavinimo mokyklos gausiausių tautinių mažumų – rusų ir lenkų – mokymosi kalbomis, joms valstybė rengia vadovėlius. Profesinėse mokyklose atsirado nauja (vadinamoji pirma) pakopa mokiniams, neįgijusiems pagrindinio išsilavinimo. Specialiųjų poreikių mokiniai, lig tol ugdyti atskirose specializuotose mokyklose, pradėti integruotai ugdyti bendrojo lavinimo mokyklose. Kuriamas pedagoginių ir psichologinių tarnybų tinklas.

Didžiausi struktūriniai ir valdymo pokyčiai pirmajame reformos etape įvyko aukštojo mokslo pakopoje: įteisinama aukštųjų mokyklų autonomija, nuo dvipakopių universitetinių studijų pereinama prie tripakopių, dalis studentų už mokslą universitete pradeda mokėti savo lėšomis. Atsiranda naujų universitetų ir jų siūlomų studijų programų.

Švietimo vertinimo ir kokybės užtikrinimo srityje iš pradžių daugiausiai dėmesio skirta bendrojo lavinimo mokyklų pedagogams: sukuriama pedagogų atestavimo ir kvalifikacinių kategorijų teikimo sistema, kuri derinama su kvalifikacijos kėlimo sistema; pradedama mokyklų vadovų atestacija. 1996 m. centralizuotiems valstybiniam brandos egzaminams rengti įkuriamas Nacionalinis egzaminų centras. Aukštajam mokslui vertinti 1995 m. įsteigtas Studijų kokybės vertinimo centras.

1998 - 2002 metų laikotarpiu, atitinkančiu antrąjį švietimo reformos etapą, buvo toliau laikomasi pirmojo etapo krypties ir siekiama spręsti problemas, atsiradusias dėl gausių naujovių švietime bei visuomenės pokyčių. Siekiant mažinti jaunimo pasitraukimą iš švietimo sistemos, 1998 – 2000 m. pereita nuo privalomo devynmečio prie dešimtmečio mokslo, o 2000 m. pradėtas vienerių metų trukmės priešmokyklinis ugdymas. Pateikta permanentinės švietimo sistemos, skirtos užtikrinti nenutrūkstamą visuotinį švietimą(si), samprata ir struktūra.

Tęsiant ugdymo individualizavimą, 2000 m. įvestas profilinis mokymasis dvejose paskutinėse bendrojo lavinimo mokyklos klasėse. Jis suderintas su valstybinių brandos egzaminų sistema, o ši – su stojimo į aukštąsias mokyklas sistema.

Valstybės ekonomikai stiprėjant, daugiau dėmesio galima skirti švietimo aprūpinimui – vadovėliams, kompiuterizavimui, kitoms mokymo priemonėms. Kita vertus, dėl mažėjančio vaikų skaičiaus ir didėjančios gyventojų migracijos tuštėjant kai kurioms mokykloms, ryškėja istoriškai susiklosčiusio mokyklų tinklo neefektyvumas, tad pradedama ruošti jį tvarkyti. Siekiant paspartinti šių problemų sprendimą, 2002 m. pertvarkomas bendrojo lavinimo mokyklų

finansavimas: taikomas mokinio krepšelio principas, pagal kurį mokyklos gaunama lėšų suma priklauso nuo mokinių skaičiaus. Rengiamasi įvesti mokinio krepšelį ir profesinėse mokyklose.

Trečiasis nepriklausomos Lietuvos valstybės švietimo raidos etapas siejamas su Valstybine švietimo strategija 2003 – 2012 metams. Joje keliami tokie bendrieji strateginiai švietimo plėtotos tikslai:

- 1) sukurti veiksmingą ir darnią, atsakingu valdymu, tikslingu finansavimu ir racionalių išteklių naudojimu pagrįstą švietimo sistemą;
- 2) išplėtoti tęstinę, mokymąsi visą gyvenimą laiduojančią ir prieinamą, socialiai teisingą švietimo sistemą;
- 3) užtikrinti švietimo kokybę, atitinkančią atviroje pilietinėje visuomenėje ir rinkos ūkyje gyvenančio asmens, visuotinius dabarties pasaulio visuomenės poreikius.⁹

Valstybinė švietimo strategija 2003 – 2012 metams yra kitas švietimo sistemos formavimui, veikimui, o ypač finansavimui svarbus dokumentas. „Šios strategijos įgyvendinimo programoje išskiriamos penkios prioritetinės kryptys:

- 1) valdymo tobulinimas (bus įgyvendinti kokybės vadybos principai, numatantys perėjimą prie pagal subsidiarumo principą paskirstytos atsakomybės ir atskaitomybės, pagrįstos racionaliai ir skaidriai planuojamais ir skirstomais finansiniais ištekliais);
- 2) infrastruktūros tobulinimas (bus racionalizuotas teikiamų švietimo paslaugų tinklas ir išplėtos naujos švietimo paslaugos bei švietimo sistemos jungtys);
- 3) paramos tobulinimas (dėmesys bus sutelkiamas į socialiai teisingų lygių galimybių švietime puoselėjimą: įvairios visuotinės bei kriterinės individualios paramos mokiniams puoselėjimą ir materialinės, psichologinės bei kitokios pagalbos mokyklai organizavimą);
- 4) turinio tobulinimas (bus didinamas mokymosi ir studijų turinio bei žinių visuomenės darbo rinkos poreikių atitikimas, stiprinamas visuotinis socialinių, informacinių, komunikacinių ir kitų bendrųjų gebėjimų ugdymas, mokymasis bus individualizuojamas pagal asmens poreikius, gebėjimus, kartu subalansuojant mokymosi krūvį);
- 5) personalo tobulinimas (bus reorganizuojamas pedagogų rengimas ir kvalifikacijos tobulinimas, konkretinami reikalavimai pedagogams, organizuojama nauja pedagogų kompetencijos ir jos tobulinimo vertinimo sistema, imamas priemonių mokyklų vadovų kvalifikacijai kelti).

⁹ Ten pat, P. 9.

Trečiajam etapui būdingas sisteminės kaitos siekis ne skaidyti švietimą į atskiras dalis, bet žvelgti į jį kaip į visumą.

Antrąjį ir trečiąjį Lietuvos švietimo raidos etapą sieja 2002 – 2005 m. vykdyta Mokyklų tobulinimo programa – didžiausias investicinis bendrojo lavinimo mokyklų projektas nuo nepriklausomybės atkūrimo (programos biudžetas – 180 mln. litų). Jos tikslas – pagerinti šalies 5 – 10 klasių mokinių pasiekimus, modernizuojant bendrąjį lavinimą ir užtikrinant veiksmingą bei racionalų skirtų lėšų panaudojimą. Programą sudarė keturi integruoti komponentai: mokymo ir mokymosi sąlygų gerinimas pagrindinėse mokyklose; švietimo kokybės vadybos sistemos kūrimas; energijos išlaidų mokyklose mažinimas; mokyklų tinklo pertvarka. Nors daugiausiai dėmesio skirta pagrindiniam ugdymui, programa turėjo įtakos visai švietimo sistemai.¹⁰

Valstybinė švietimo strategija 2003 – 2012 metams kaip vieną iš įgyvendinimo priemonių tam, kad būtų užtikrinamas švietimo plėtotės efektyvumas ir darna, numato tai, kad: „švietimo finansavimas ir išteklių naudojimas reformuojamas taip, kad padėtų švietimo sistemai geriau prisitaikyti prie laisvos rinkos ir užtikrintų geresnį švietimo prieinamumą bei kokybę:

- švietimo naujovės, susijusios su naujų funkcijų atsiradimu arba funkcijų ir atsakomybės persikirstymu, pagrindžiamos finansiškai;

- pereinama prie švietimo programinio finansavimo: švietimo lėšos įtraukiamos į apskaitą ir skiriamos pagal patvirtintus prioritetus ir metodiką tiek vietos, tiek regiono, tiek valstybės lygiu. Švietimo programos pagrindžiamos valstybės, savivaldybių ir Europos Sąjungos struktūrinių fondų būsimomis lėšomis;

- laikomasi nuostatos šalies mastu švietimo reikmėms kasmet skirti lėšų tiek, kad jos sudarytų ne mažiau kaip 6 procentus bendrojo šalies vidaus produkto;

- švietimas finansuojamas iš kelių šaltinių. Švietimui atnaujinti greta valstybės biudžeto išteklių veiksmingai naudojamos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšos ir privatus kapitalas;

- įtvirtinamas realus finansinis mokyklų savarankiškumas ir skaidri finansinė atskaitomybė;

- lėšų paskirstymo metodikos principas „pinigai paskui mokiniui“ laipsniškai įgyvendinamas visose švietimo grandyse;

- taikomos finansinės priemonės privačioms investicijoms į švietimą skatinti. Įteisinamos mokesčių lengvatos, kad būtų skatinama investuoti į mokymą ir mokymąsi;

- įvedama mišri – etatinė ir valandinė – mokytojų apmokėjimo už darbą sistema. Efektyvinant ugdymą, mokymą ir studijas, keliami dėstytojų ir mokytojų atlyginimai.

¹⁰ Ten pat, P. 10.

Pasiekama, kad žemiausias dėstytojų ir mokytojų atlyginimas viršytų vidutinį dirbančiųjų valstybės sektoriuje atlyginimą.¹¹

Iš pateiktos ištraukos matyti, kad už švietimą atsakingos institucijos stengiasi kryptingai spręsti esamas problemas. Pvz., itin pabrėžtiną principo “pinigai paskui mokini” principas, kadangi tik tokiu būdu gali būti pasiektas sąžiningas ir teisingas visų respublikos mokinių finansavimas, o ne skiriant atitinkamas fiksuotas sumas mokykloms. Šiuo atveju, mokiniui perėjus iš vienos mokyklos į kitą, jo finansavimui skiriamos lėšos “keliauja” kartu su juo. Tokiu būdu mokyklos vadovybė bei pedagogai patys yra suinteresuoti ne tik morališkai, bet ir finansiškai, kad moksleivis mokytųsi jų mokykloje, todėl kyla mokymosi sąlygų bei pamokų kokybė.

¹¹ Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 71-3216.

1.3. Biudžetinio finansavimo samprata

Remiantis Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymo 67 straipsniu, „Švietimo finansavimo šaltiniai:

- 1) valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų asignavimai;
- 2) kitos lėšos.“¹²

Vadinasi, pagrindinė švietimo finansavimo lėšų dalis yra gaunama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų asignavimų, todėl siekiant kuo išsamiau įsigilinti į šio darbo temą, svarbu išsiaiškinti biudžetinio finansavimo sampratą bei su tuo susijusias sąvokas ir procedūras.

Biudžetas yra suprantamas kaip tam tikram iš anksto nustatytam laikotarpiui parengtas pajamų ir išlaidų planas. Biudžetas ekonomine prasme suprantamas kaip viešojo finansų ūkio tam tikram laikotarpiui skaitmeninis laukiamų pajamų ir numatomų išlaidų priešpriešais sustatymas ir pusiausvyros nustatymas. Kalbant apie valstybės biudžetą, svarbiausia išskirti, jog tai yra pagrindinis, įstatymu patvirtintas valstybės finansinis planas ateinantiems biudžetiniams metams. „Valstybės biudžetas – Seimo patvirtintas valstybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams.“¹³ Remiantis Lietuvos Respublikos Konstitucija, „Lietuvos biudžetinę sistemą sudaro savarankiškas Lietuvos Respublikos valstybės biudžetas, taip pat savarankiški vietos savivaldybių biudžetai.“¹⁴ Kaip matyti iš pateikto Lietuvos biudžetinės sistemos apibrėžimo, joje be valstybės biudžeto dar egzistuoja vietos savivaldos institucijų, t. y. savivaldybių, biudžetai. „Savivaldybės biudžetas – savivaldybės tarybos patvirtintas savivaldybės biudžeto pajamų ir asignavimų planas biudžetiniams metams.“¹⁵ Taip vadinami vietiniai biudžetai yra iš dalies priklausomi nuo valstybės biudžeto, kadangi iš pastarojo yra skiriamos dotacijos teritoriniams savivaldos biudžetams. Akivaizdu, kad kuo didesnė minėtų dotacijų suma, tuo didesnis priklausomybės laipsnis. Nors yra išskirti valstybės ir savivaldybių biudžetai, tačiau jie sudaro vientisą sistemą, kuri siekia tų pačių valstybei reikšmingų ekonominių, politinių ir socialinių tikslų, kadangi tam tikro teritorinio vieneto (savivaldybės) tikslai ir interesai negali būti keliami aukščiau ar turėti daugiau prioritetų nei visos valstybės ar visuomenės interesai.

Visuma, kurią sudaro valstybės ir savivaldybių biudžetai, yra vadinama nacionaliniu biudžetu. „Nacionalinis biudžetas – valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų konsoliduota (neįskaitant savivaldybių biudžetams skirtų valstybės biudžeto asignavimų) visuma.“¹⁶ Vadinasi,

¹² Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.

¹³ Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-47.

¹⁴ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

¹⁵ Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-47.

¹⁶ Ten pat

biudžetas yra atitinkamas (valstybės arba savivaldybės) metinis finansinis pajamų ir išlaidų planas, kurio lėšos yra paskirstomos jų atitinkamoms funkcijoms vykdyti, projektams finansuoti, asignavimams teikti ir pan. Biudžetas turi ypatingos reikšmės valstybės egzistavimui. Būtent į jį yra kaupiamos visos lėšos iš valstybės pajamų šaltinių (pvz., mokesčių, valstybei priklausančio turto nuomos ir pan.), tokiu būdu sukaupiant ir dalį nacionalinio produkto, kurios yra paskirstomos atitinkamoms valstybės funkcijoms finansuoti, asignavimams suteikti. „Asignavimai – biudžete nustatyta biudžetinių įstaigų ir kitų biudžeto lėšas gaunančių subjektų, atliekančių viešojo administravimo funkcijas <...> išlaidoms ir ilgalaikiam materialiajam ir nematerialiajam turtui bei strateginėms atsargoms <...> įsigyti skirta lėšų suma, kurią asignavimų valdytojas turi teisę biudžetinais metais gauti iš biudžete sukaupytų lėšų, pateikęs paraišką Valstybės išdą tvarkančiai institucijai arba savivaldybių administracijai, patvirtintoms programoms finansuoti.“¹⁷ Kaip jau minėta, švietimo sistema taipogi finansuojama iš valstybės ir savivaldybių biudžetų asignavimų.

Pagal Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymą, „Finansavimas – lėšų pervedimas į asignavimų valdytojų vadovaujamų biudžetinių įstaigų ir kitų subjektų sąskaitas jų programoms vykdyti arba tiesioginis biudžetinių įstaigų ir kitų subjektų programų išlaidų ir įsigyjamo turto apmokėjimas iš biudžetų (valstybės išdo) sąskaitų.“¹⁸

Anot V. G. Gavrilenos, „Biudžetinis finansavimas – lėšų iš valstybinio biudžeto negražintinas suteikimas įmonėms, įstaigoms, organizacijoms visiškam arba daliniam jų išlaidų padengimui.“¹⁹ Vadinas, esminiai biudžetinio finansavimo principai yra:

- skiriamų lėšų neatlygintinumas – lėšos skiriamos negrįžtamai, tai nėra paskola;
- lėšos skiriamos iš valstybės biudžeto – skiriamos lėšos būtent iš valstybės biudžeto, o ne iš, pvz., privačių asmenų;
- atitinkamų subjektų išlaidų padengimui – lėšos skiriamos tik tam tikriems nustatytiems subjektams ir sritims, svarbiems visuomenės ir valstybės gyvenimui, pagal iš anksto nustatytą ir patvirtintą planą.

Profesorė O. N. Gorbunova išskiria dar finansinės disciplinos laikymąsi, kuris pasireiškia kaip teisingo ir įstatymiškai pagrįsto lėšų panaudojimo prielaida.²⁰

Biudžetinis finansavimas vyksta pagal tam tikrą nustatytą procesą. „Biudžetinis procesas – tai valstybės ir vietinių valdžios organų įstatymų reglamentuojama veikla, sudarant, peržiūrint, tvirtinant ir vykdančią biudžetus. Jis apima skirtingas biudžetinės veiklos stadijas. Šis procesas yra

¹⁷ Ten pat

¹⁸ Ten pat

¹⁹ В. Г. Гавриленко. Деловой Энциклопедический Словарь Финансы. – Минск, 2003. С. 81.

²⁰ Финансовое право / ответственный редактор профессор О.Н.Горбунова. - Москва, 1996. С. 266.

skirtingas atskirose valstybėse.²¹ Biudžeto procesas apima viską, kas susiję su lėšų sukaupimu bei jų skyrimu, t.y. viską, kas susiję su pajamomis ir išlaidomis. Švietimo sistemos finansavimas – irgi viena iš biudžeto proceso sudedamųjų dalių, kadangi įeina į biudžeto išlaidas. Lietuvos Respublikos švietimo sistema yra finansuojama tiek iš savivaldybių, tiek ir iš valstybės biudžeto, remiantis atitinkamuose teisės aktuose įtvirtinta tvarka ir taisyklėmis.

²¹ Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A. Valstybės finansai. Kaunas: Technologija, 2003. P. 63.

1.4. Švietimo sistemos vieta Lietuvos Respublikos biudžeto išlaidų politikoje

Valstybės veikla, jos funkcijų atlikimas, visuomenės poreikių tenkinimas reikalauja atitinkamų lėšų, finansinės paramos. Konkrečios valstybės biudžeto skiriamos piniginės sumos vienai ar kitai sričiai yra vadinamos išlaidomis. „Valstybės išlaidos – tai ekonominiai santykiai, susidarantys perskirstant biudžeto pajamas. Valstybės išlaidos tiesiogiai susijusios su valstybės funkcijomis ekonomine, socialine ir politine prasme. Todėl valstybės išlaidos yra skirtos svarbiausiems visuomenės poreikiams tenkinti.“²² Greta krašto administravimo, apsaugos, tvarkos užtikrinimo ir palaikymo, socialinės apsaugos vienas iš svarbiausių valstybės priimtų įsipareigojimų – piliečių ugdymas ir švietimas, todėl ir dalis valstybės lėšų yra skiriama švietimo sistemos finansavimui.

Valstybėje esti sričių, kurių aprūpinimas ir priežiūra negali būti visiškai perleidžiama privatiems asmenims. Dažniausiai tai yra sritys, susijusios su valstybės socialiniu gyvenimu (pvz., kelių tiesimas, sveikatos apsaugos užtikrinimas ir pan.). To priežastys slypi tiek minėtų sričių reikšmėje visuomenės egzistavimui ir tinkamam funkcionavimui, tiek privačių asmenų nesuinteresuotume imtis neretai nepelningų sričių ugdymo. Labiausiai minėtos problemos yra susijusios su valstybės vykdomos ekonominės veiklos socialinės rūpybos funkcija. „Socialinių paslaugų teikimas, kurio imasi valstybė, negali būti visiškai paliekamas privatiems asmenims. Dažnai privatūs asmenys neturės nei paskatų, nei lėšų šiai veiklai. Gali atsitikti, kad jų teikiamų paslaugų sąlygos (ypač tarifai) nebus priimtini vartotojams. Tai reiškia, kad valstybė privalo imtis atsakomybės už savo piliečius, ypač kai jie laikinai arba visam laikui netenka darbo, tampa invalidais, gyvena amoraliai, ydingai, teikti jiems pagalbą bei rūpintis bendra piliečių gerove (vystyti mokslą, meną ir t.t.).“²³ Vadinasi, socialinėje srityje yra būtinas valstybės dalyvavimas, užtikrinant esminių sričių veikimą, tenkinantį būtiniausius visuomeninius poreikius.

Kaip teigiama O. G. Rakauskienės monografijoje „Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika)“, valstybės išlaidos gali būti skirstomos į keturias grupes:

- „valstybės vartojimo išlaidos apima valstybinio reguliavimo sektoriaus darbuotojų darbo užmokestį bei valstybės perkamų prekių išlaidas, vadinamuosius viešuosius pirkimus (pvz., valstybiniai žemės ūkio produktų supirkimai, karinės technikos pirkimas ir kt.);
- valstybės investicijos – tai įvairios kapitalinės išlaidos, pavyzdžiui, kelių tiesimo, uostų statybos išlaidos ir kt.;

²² Ten pat, P. 45.

²³ Ten pat, P. 46.

- transferiniai išmokėjimai privačiam sektoriui. Šiai išlaidų grupei priskiriami mokėjimai, už kuriuos valstybė tiesiogiai negauna mainais prekių ar paslaugų, pavyzdžiui, pensijų, nedarbo pašalpų išmokėjimai, subsidijos įmonėms;
- valstybės skolos aptarnavimo išlaidos – valstybės skolos palūkanos.

Šios keturios valstybės išlaidų grupės kartais skirstomos į dvi dideles dalis – einamąsias išlaidas ir investicijas. Pagrindinę valstybės išlaidų dalį sudaro einamosios išlaidos (apie 30 proc.), investicijoms tenka santykinai nedidelė valstybės išlaidų dalis (apie 10 proc.)²⁴

Remiantis V. Naraškevičiūtės bei A. Lakštutienės knyga „Valstybės finansai“, valstybės išlaidos yra sudarytos iš tiesioginių ir netiesioginių išlaidų. „Valstybės biudžeto išlaidos – tai tiesioginės valstybės išlaidos, nes tenkinamos iš biudžeto. Netiesioginės valstybės išlaidos tenkinamos iš valstybinių įmonių pajamų. Didesnę reikšmę turi tiesioginės valstybės išlaidos. Tačiau racionalus valstybės tiesioginių ir netiesioginių išlaidų tenkinimo santykis turi sudaryti finansiniu požiūriu ekonominių interesų balansą, užtikrinantį aukštą bet kurios finansavimo formos panaudojimą.“²⁵ Išlaidos socialinei sferai savo ruožtu grupuojamos į „<...> išlaidos švietimui (ikimokyklinės, bendrojo ir profesinio ugdymo išlaidos, finansavimas internatinėms mokykloms, aukštosioms, aukštesniosioms mokykloms, taip pat parama nevalstybinėms švietimo įstaigoms, išlaidos moksliniams tyrimo darbams ir mokslo institucijoms bei socialinei ekonominei programai), išlaidos sveikatos apsaugai (įmokos į Privalomojo sveikatos draudimo fondo biudžetą, finansavimas sveikatos priežiūros įstaigoms, mokslinio tyrimo darbams ir mokslo institucijoms, socialinei ekonominei programai), išlaidos socialinei apsaugai, globai ir rūpybai (socialinė apsauga, pensijos, socialinės pašalpos, įvairios paramos pašalpos bei kitos socialinės išmokos, globos ir rūpybos įstaigos), išlaidos sveikatingumui, rekreacijai, kultūrai (tai išlaidos sveikatingumo ir sporto priemonėms, kultūros įstaigoms, bibliotekoms, muziejams, kino studijoms ir organizacijoms, teatrams, religinėms ir visuomeninėms organizacijoms)“.²⁶ Būtent investicijos į švietimą vertintinos tik ilgalaikėje perspektyvoje, kadangi joms būdingas tęstinumas (nuo pagrindinio išsilavinimo iki specifinių specialybės žinių bei įgūdžių įgijimo). „Produktyvios valstybės išlaidos, kuriant bei vystant fizinį ar žmogiškąjį kapitalą, didina investicijų grąžą ir, tuo pačiu, skatina privačias investicijas bei ekonominį augimą.“²⁷ Visapusiškai išsilavinusių, išprususių savo srities profesionalių specialistų ugdymas skatina

²⁴ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 231-232.

²⁵ Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A. Valstybės finansai. Kaunas: Technologija, 2003. P. 46.

²⁶ Ten pat, P. 48.

²⁷ Ten pat, P. 51.

ekonomikos kilimą, kadangi tokie asmenys geba produktyviai ir kokybiškai atlikti pavestas užduotis, ko pasėkoje kyla bendras valstybės ekonomikos lygis.

Kaip jau minėta, valstybės turimos lėšos yra paskirstomos jos pagrindinių funkcijų atlikimui bei esminių sričių finansavimui. „Valstybės išlaidų funkcinė struktūra atspindi išlaidų nukrypimą pagal pagrindines valstybės funkcijas arba tikslus konkrečiose ekonominėse sferose (pvz., švietimas, krašto apsauga, viešoji tvarka ir t. t.), todėl kartais jos apibūdinamos kaip sektorinės valstybės išlaidos. Pradedant konsoliduotu ir baigiant vietiniu biudžeto lygiu, pagrindinis klausimas išlieka toks pats: koks valstybės išteklių paskirstymas tarp sektorių maksimizuoti socialinę gerovę. Paskirstymas suprantamas keliais pjūviais: tarp regionų ir laike (dinaminis aspektas), kaip dalis BVP ir kaip lyginamasis svoris visose išlaidose.

Nagrinėjant atskirus sektorius, galima daryti preliminarią išvadą apie valstybės išlaidų pakankumą, siejant jas su tam tikrų valstybės tikslų įgyvendinimu.<...> skirtingi sektoriai pasižymi skirtingu valstybės ir privataus sektoriaus dalyvavimu, grynosios naudos efektu ir poveikiu skurdui. Todėl būtina papildomai išanalizuoti kiekvieno sektoriaus vidinę išlaidų struktūrą. Analizę apsunkina ir atskaitomybės pasiskirstymas tarp įvairių lygių biudžetų ir juos vykdančių institucijų. Toks sprendimų priėmimo decentralizavimas yra būdas pagerinti resursų paskirstymo tikslingumą (vietiniai savivaldos organai yra geriau informuoti apie situaciją regione) ir užtikrinti lokalinių tikslų pasiekiamumą. Bendras rezultatas taip pat priklauso nuo visų vyriausybės grandžių veiklos suderinamumo, tarpvyriausybinių pervedimų mechanizmo veiksmingumo.“²⁸ Dėl geresnio informuotumo apie konkrečias konkrečiame regione kylančias problemas ar esamas problemines sritis, biudžeto skiriamos lėšos (asignavimai bei dotacijos) yra “nuleidžiamos” vietos savivaldos institucijoms (savivaldybėms), kurios gautas lėšas savo ruožtu paskirsto atitinkamuose regionuose. Lygiai tokia pati padėtis ir su lėšų skyrimu skirtingoms visuomeninėms sferoms (pvz., žemės ūkiui, švietimui, krašto apsaugai ir pan.). Šiuo atveju atitinkama pinigų suma yra skiriama konkrečių sričių kuruojančiai valstybės institucijai (pvz., Lietuvos Respublikos švietimo ministerijai ar pan.), kuri “išdalina” gautas lėšas jos kuruojamoje sferoje veikiančioms organizacijoms, įmonėms bei įstaigoms. Todėl tam tikros sritys, kaip pvz., švietimas, gauna asignavimus tiek iš valstybės, tiek iš savivaldybių biudžeto.

„Vokiečių ekonomistas A. Vagneris (Adolph Wagner, 1835 – 1917 m.) dar XIX a. numatė, kad valstybės išlaidų dalis BVP didės. Šis teiginys žinomas kaip A. Vagnerio suformuluotas „valstybės veiklos plėtros dėsnis“ (trumpiau vadinamas „Vagnerio dėsniu“). <...>

Šį dėsnį Vagneris grindė dviem pagrindinėmis priežastimis:

- viena vertus, ateityje stiprės jau nuo XIX a. valstybės atliekamos funkcijos, susijusios su šalies teisėsauga, policija, gynyba, valdymu ir kt.;

²⁸ Ten pat, P. 52.

- kita vertus, besivystant šalims, kylant visuomenės gyvenimo lygiui, valstybė ims vykdyti naujas funkcijas tokiose srityse kaip sveikatos apsauga, socialinė rūpyba, švietimas. Šių funkcijų atlikimas ypač skatins spartų valstybės išlaidų augimą.²⁹

Darytina išvada, kad stiprėjant valstybės ekonominei padėčiai, turi būti didinamos išlaidos socialinėje srityje, t.y. tai, kad valstybė skiria didesnes lėšų sumas švietimui, sveikatos apsaugai ir pan., rodo jos ekonominių pakilimą bei vystymosi faktą.

Skirti vis didesnes sumas socialinės srities finansavimui skatina žmogiškojo kapitalo, žinių visuomenės svarbos pasaulyje augimas. Visos šiuolaikinės valstybės orientuojasi į žinių visuomenės kūrimą bei plėtojimą, kurioje didžiausias dėmesys skiriamas žmogiškajam veiksmui bei informacijai. „Išlaidų socialiniam aprūpinimui didėjimą lemia įvairūs veiksniai.

- Pasaulio valstybėse didėja „žmogiškojo“ kapitalo, arba „intelektualiojo“ veiksnio, kaip svarbiausios ekonomikos augimo, nacionalinio turto didinimo varančiosios jėgos, vaidmuo. XX a. pabaigoje gamtos ir finansiniai išteklių savo svarba šioje srityje užleido pirmąją vietą kūrybinei, aktyviai žmogaus veiklai. Pasaulio banko ekspertai, remdamiesi 192 šalių nacionalinio turto analize, apskaičiavo, kad dešimtajame dešimtmetyje kapitalo ištekliams teko 16 proc. nacionalinio turto, gamtos ištekliams – 20 proc., o intelektualiajam veiksmui – 64 proc. Dėl šios priežasties vis didesnė rūpyba žmogumi nuo jo gimimo iki gilios senatvės tampa aukštos plėtros valstybių klestėjimo sąlyga. Socialinei rūpybai civilizuotos šalys, palyginti su besiplėtojančiomis, turi pakankamai lėšų. Indijoje, Ganoje, Angoloje ir kitose panašaus ekonominio išsivystymo valstybėse socialinei rūpybai lėšų visai nenumatoma, daugelyje kitų valstybių išlaidos šiai sričiai svyruoja nuo 4 – 6 iki 12 – 15 proc.
- Intelektualiojo veiksnio vaidmens didėjimas civilizuotose valstybėse skatino valstybės išlaidų sveikatos apsaugai, švietimui didėjimą. Pavyzdžiui, JAV šios išlaidos gerokai pakito septintajame dešimtmetyje, kai valstybės išlaidos sveikatos apsaugai padidėjo nuo 1,5 iki 6 – 7 proc., o dešimtajame dešimtmetyje siekė apie 20 proc. Praeityje daugelyje išsivysčiusių valstybių išsimokslinimas buvo privatus šeimos, religinių ar kitų labdarinių organizacijų reikalas. XX a. jis tapo vienu iš svarbiausių nacionalinės ekonomikos konkurencingumo veiksmu, taigi ir kiekvienos valstybės nacionaliniu vyriausybės strateginiu uždaviniu. JAV švietimo išlaidos šalies nacionaliniame biudžete nuo septintojo dešimtmečio pabaigos iki dešimtojo dešimtmečio padidėjo nuo 1,5 iki 3,5 proc. Didelę švietimo išlaidų dalį išsivysčiusiose valstybėse dengia vietiniai (teritoriniai)

²⁹ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 232.

valdžios organai, todėl bendrosios valstybės išlaidos Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtotės organizacijos (EBPO) (Organization for Economic Cooperation and Development – OECD) šalyse sudarė 5,4 proc. BVP. Tai daugiau negu 2 kartus viršija BVP dalį, skiriamą gynybos išlaidoms (2,6 proc.). <...>”³⁰

Vadinasi, jei Lietuva siekia tapti neatsiliekančia nuo senųjų ES šalių narių valstybe, turi būti didinamos socialinio sektoriaus finansavimo apimtys. Deja, 2005 m. būtent minėtoms sritims buvo skiriama mažiausiai dėmesio. „2005 m. biudžeto rengėjai teigė, kad visos valstybės finansuojamos sritys sulaukė absoliutine išraiška didesnio finansavimo. Šį teiginį nesunku pagrįsti skaičiais: švietimui skiriama 1,4 mlrd. Lt, arba 137 mln. Lt (11 proc.) daugiau, gynybai – 1,2 mlrd. Lt, arba 185 mln. Lt (17 proc.) daugiau <...>“³¹ ir t.t. Tačiau realiai minėti skaičiai ir lėšų pagausėjimas nurodytais mastais susidarė ne tiek nacionalinio biudžeto, kiek Europos Sąjungos finansavimo dėka. „Kita vertus, mažiausiai dėmesio 2005 m. biudžete skirta švietimui, poilsiui, kultūrai ir religijai bei aplinkos apsaugai – jų finansavimo santykiniai rodikliai beveik nesikeičia. Taigi asignavimų funkcinės struktūros pokyčius pirmiausia lėmė ES finansinės paramos panaudojimas, o ne Vyriausybės strateginiai tikslai.“³²

Kalbant apie Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto apyskaitą ir vykdymą, „Seimas patvirtino 15 669,3 mln. litų asignavimų, panaudota asignavimų (kasinės išlaidos) – 14 821,5 mln. litų, tai yra 847,8 mln. litų mažiau. Valstybės biudžeto asignavimų panaudojimas pagal valstybės funkcijas pateikiamas 2 pav. Vadovaudamasi teisės aktais, valstybės institucijos ir įstaigos, kaip ir ankstesniais metais, specialiosioms programoms nepanaudotus asignavimus turi teisę naudoti einamaisiais metais viršijant Seimo patvirtintas asignavimų sumas.

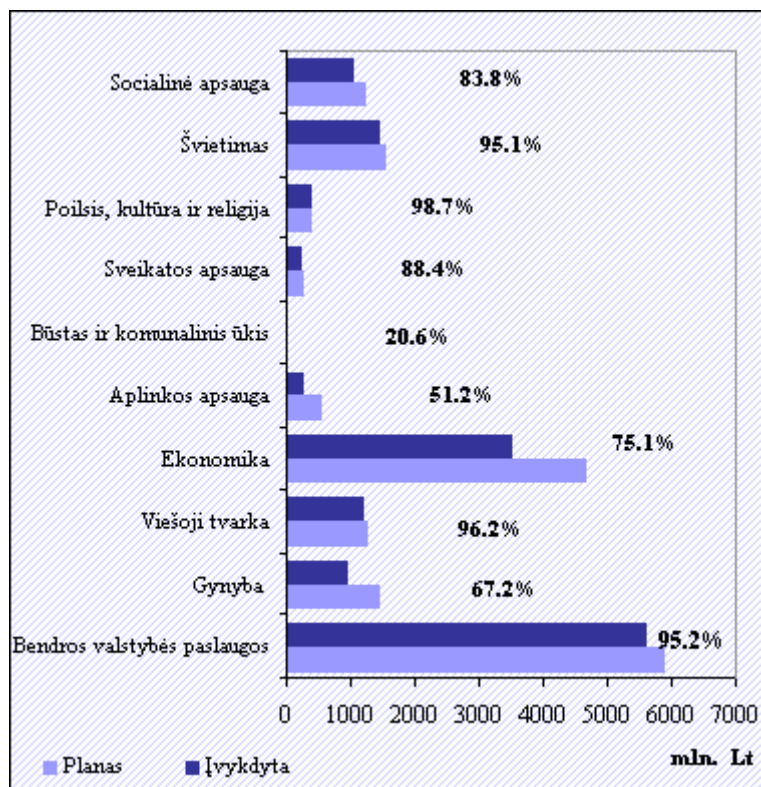
Apyskaitos duomenimis, asignavimų planas su leistiniais patikslinimais viršijant Seimo patvirtintas asignavimų sumas 2005 m. buvo 17 386 mln. Lt, arba 1 717 mln. Lt didesnis, negu Seimo patvirtintas. Taigi nepanaudoti asignavimai sudarė 2 564,5 mln. Lt (17 386–14 821,5).“³³ Kaip matyti iš pateikto paveikslėlio, švietimo sritis 95,1 % įvykdė asignavimų panaudojimą, lyginant su planuotu, o tai yra ganėtinai aukštas rodiklis, esantis ketvirtoje vietoje, geresni rodikliai tėra tik poilsio, kultūros ir religijos (98,7 %), viešosios tvarkos (96,2 %), bendrų valstybės paslaugų (95,2 %) srityse.

³⁰ Ten pat, P. 234 - 235.

³¹ Ten pat, P. 290.

³² Ten pat, P. 291.

³³ Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos“ projekto priedas - Ataskaita dėl valstybinių auditų, atliktų vertinant Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto apyskaitą ir valstybės biudžeto vykdymą, rezultatų // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283948&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2006-12-04.

2 pav. Valstybės biudžeto panaudoti asignavimai, lyginant su planuotais, 2005 metais, mln. Lt

ekonominę klasifikaciją paskirti, neviršydami patvirtintų tam tikrai programai bendrųjų asignavimų išlaidoms, iš jų – darbo užmokesčiui, sumų. Asignavimų sumos išlaidoms, iš jų – darbo užmokesčiui, yra maksimalios ir jų ekonomija gali būti naudojama turtui įsigyti. Vadovaudamasi šia nuostata, valstybės institucijos ir įstaigos asignavimų išlaidoms ekonomija per 100 mln. Lt (iš jų 46 mln. Lt darbo užmokesčiui), patikslinusios išlaidų sąmatas, nukreipė turtui įsigyti.³⁴ Iš pateiktų duomenų darytina išvada, kad švietimo sektorius yra pajėgus įsisavinti visą skiriamų asignavimų sumą, o problemų kyla greičiau dėl įstatyminės bazės netobulumų, trūkumų bei netikslumų.

Remiantis Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo pirmu priedėliu, Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto asignavimai šalies ministerijoms atrodo taip:

„Asignavimai tūkst. Lt

Valstybės institucijos ir įstaigos	Iš viso	Iš jų:		
		išlaidoms		turtui įsigyti
		iš viso	iš jų darbo užmokesčiui	

³⁴ Ten pat

Valstybės institucijos ir įstaigos	Iš viso	Iš jų:		
		išlaidoms		turtui išigyti
		iš viso	iš jų darbo užmo- kesčiui	
I. MINISTERIJOS				
Aplinkos ministerija	156654	115618	36653	41036
Finansų ministerija	4789318	4785302	67918	4016
iš jų Vyriausybės rezervas	40000	40000		
Krašto apsaugos ministerija	968297	801346	304800	166951
Kultūros ministerija	165826	117289	46502	48537
iš jų Valdovų rūmams atstatyti	22500			22500
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	957231	953260	16974	3971
Susisiekimo ministerija	251714	232882	7051	18832
Sveikatos apsaugos ministerija	234516	154020	57470	80496
Švietimo ir mokslo ministerija	775656	684318	255139	91338
Teisingumo ministerija	84143	48731	14609	35412
Ūkio ministerija	603957	547597	10774	56360
Užsienio reikalų ministerija	234412	188788	45536	45624
Vidaus reikalų ministerija	397753	257592	53561	140161
Žemės ūkio ministerija	2166547	2145899	26005	20648

„35

Iš pateiktų lentelėje duomenų matyti, kad iš visų trylikos valstybėje egzistuojančių ministerijų Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai skiriama valstybės biudžeto asignavimų, išskirtų ministerijoms, suma yra penktoje vietoje, daugiau skirta – Finansų ministerijai, Krašto apsaugos ministerijai, Socialinės apsaugos ir darbo ministerijai, Žemės ūkio ministerijai. Procentaliai Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai 2006 m. skirta apie 6,58 % bendros valstybės biudžeto asignavimų, skirtų šalies ministerijoms (11786024 tūkst. Lt), sumos:

$$775656 / 11786024 * 100 \% = 6,581151 \%$$

Toks skaitinis rodiklis yra per mažas švietimo srityje kylantiems poreikiams patenkinti. Pastebėtina, kad būtent šios srities finansavimas turės daugiausia įtakos ateityje, kadangi ji yra susijusi su žmogiškųjų šalies išteklių ugdymu.

Optimistiškai nuteikia Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas, kurio pirmame priedėlyje nurodytas toks asignavimų valstybės ministerijoms paskirstymas:

„Asignavimai tūkst. Lt

³⁵ Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 150-5462.

Valstybės institucijos ir įstaigos	Iš viso	Iš jų:		
		išlaidoms		turtui įsigyti
		iš viso	iš jų darbo užmokesčiui	
Aplinkos ministerija	217306	204085	39169	13221
Finansų ministerija	4861241	4854974	18984	6267
iš jų Vyriausybės rezervas	40000	40000		
Krašto apsaugos ministerija	1100422	895248	348681	205174
Kultūros ministerija	219739	148354	54794	71385
iš jų Valdovų rūmams atstatyti	38672			38672
Socialinės apsaugos ir darbo ministerija	1602068	1599624	18488	2444
Susisiekimo ministerija	362538	322251	7300	40287
Sveikatos apsaugos ministerija	263805	162773	62233	101032
Švietimo ir mokslo ministerija	1087023	936891	287791	150132
Teisingumo ministerija	94614	55829	20190	38785
Ūkio ministerija	561243	510112	11701	51131
Užsienio reikalų ministerija	253209	205445	47670	47764
Vidaus reikalų ministerija	302216	275135	61422	27081
Žemės ūkio ministerija	2166242	2144879	28642	21363

„36

Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijai skiriama valstybės biudžeto asignavimų, išskirtų ministerijoms, suma išlieka penktoje vietoje, tačiau ji nuo 775656 tūkst. Lt iki 1087023 tūkst.Lt, t.y. 28,644 %:

$$(1087023 - 775656 / 1087023) * 100 \% = 28,644 \%$$

„Tai, kad švietimui Lietuvoje skiriama nepakankamai lėšų (2,1 proc. BVP), rodo EBPO skelbiami kitų šalių duomenys. Antai ES senbuvėse šios esminės žinių visuomenės ugdymo srities finansavimas svyruoja nuo 4,2 proc. BVP Graikijoje ir Vokietijoje iki 8,3 proc. BVP Danijoje.“³⁷

„Vyriausybė turėtų suprasti, kad pereinamuoju laikotarpiu valstybė privalo investuoti į žinių visuomenės plėtrą – švietimą, mokslą, inovacijas, pažangias technologijas, todėl turi sparčiau didėti jos išlaidos, o pajamų ji turės ateityje. Visos valstybės, kurios 12 metų skolinosi, - laimėjo, o kurios taupė – pralaimėjo (M. Starkevičiūtė).

³⁶ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas // [http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/\\$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement); prisijungimo laikas 2006-12-04

³⁷ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 291.

Neinvestuodama į mokslą ir švietimą, inovacijas, Lietuva ne tik mažina valstybės pajamas, bet ir praranda konkurencinį pranašumą. Iš visų šalių kandidačių į ES tokį mažą fiskalinį deficitą (1,2 proc.) turi tik Lietuva ir Estija.<...>

Visos ES valstybės aukščiausiu vyriausybinio lygiu įgyvendina ilgalaikes ir kryptingas priemones, skatinančias švietimą, mokslą, inovacijas, naujausių technologijų plėtrą. Valstybės parama šioms sritims yra vienintelė ekonomiškai prasminga ilgalaikė politika, užtikrinanti verslo augimą, naujų darbo vietų kūrimą, ekonomikos augimą bei valstybės pajamų didėjimą.³⁸

Iš pateiktos medžiagos matyti, kad civilizuotose šalyse investicijos ir išlaidos švietimo sričiai, esminiam žinių visuomenės kūrimo ir plėtros pagrindui, turi tendenciją didėti. Lietuvoje kol kas minėtas procesas vyksta labai lėtai ir nepakankamai, vis dar didžiausia biudžeto lėšų dalis skiriama tokioms sritims kaip krašto apsauga ar žemės ūkis. Lietuvai siekiant tapti pilnaverte ES nare bei išsivysčiusi valstybe, visų pirma, turėtų būti sutelktas dėmesys į biudžeto lėšų perskirstymą, suteikiant švietimui maksimalų finansavimą šalies lėšomis, o ne vien aprūpinant minėtą sektorių ES finansinės paramos lėšomis.

³⁸ Ten pat, P. 288.

1.5. Europos Sąjungos parama švietimui Lietuvoje

Švietimo sistema yra ne tik viena svarbiausių bendro intereso viešųjų paslaugų: ji ugdo ateityje darbo rinkoje dalyvausiančius specialistus. Lietuvai 2004 m. gegužės 1 d. tapus visateise Europos Sąjungos nare, užsimezgė tamprus bendradarbiavimas visose srityse, vykdamas tiek socialinę, tiek ekonominę politiką, sprendžiant opiausias problemas bei klausimus. Švietimo srityje veikiantiems subjektams atsivėrė galimybės pasinaudoti Europos struktūrinių fondų parama. 2004 metais Švietimo ir mokslo ministerijai pasirašius pirmąsias sutartis su ES struktūrinių fondų paramos gavėjais, buvo „paremti 175 švietimo ir mokslo srities projektai, kurių bendra suma, susidedanti iš ES struktūrinių fondų paramos ir mūsų valstybės biudžeto lėšų, - 256 milijonai litų. <...>“³⁹ Kauno medicinos universiteto Kardiologijos institutas apsirūpino naujausia įranga, buvo įrenginėjamos modernios laboratorijos. Kauno technologinis universitetas įpusėjo nuotolinio mokymo tinklo plėtros projektą. Atnaujinti keli mokytojų švietimo centrai regionuose, Pavenčių vidurinė mokykla pritaikyta neįgaliesiems.⁴⁰

Lietuvoje švietimo sistemai skirtų ES lėšų paskirstymas bei įsisavinimas vykdomas nuosekliai, keliais etapais atitinkamų institucijų, su griežtai atribotom funkcijų sistema bei kompetencija.

„Lietuvoje jau sukurta institucinė struktūra, kuri administruos Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšas ir Lietuvos Respublikos lėšas projektams, kuriems skirta Europos Sąjungos struktūrinių fondų lėšų. Minėta sistema grindžiama ES Tarybos reglamentų Nr. 1260/1999 bei Nr. 438/2001 nuostatomis ir apibrėžta LR Vyriausybės 2003 m. rugsėjo 11 d. nutarimu Nr. 1166 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gegužės 31 d. nutarimo Nr. 649 „Dėl atsakomybės už Europos Sąjungos struktūrinių fondų paramos įgyvendinimą Lietuvoje pasiskirstymo tarp valstybės institucijų“ pakeitimo“.

Europos regioninės plėtros fondo ir Europos Socialinio fondo lėšų, skirtų Bendrojo programavimo dokumento (toliau – BPD) I prioriteto 5 priemonei ir visoms II prioriteto priemonėms, administravimo institucinė sistema:

- Vadovaujančiąja ir mokėjimo institucija paskirta Finansų ministerija, kurios pagrindinis uždavinys – užtikrinti tinkamą ir veiksmingą ES struktūrinių fondų lėšų administravimą bei koordinuoti mokėjimo, tarpinių ir įgyvendinančiųjų institucijų veiksmus.
- Tarpinėmis institucijomis paskirtos Švietimo ir mokslo ministerija (Europos sąjungos paramos koordinavimo skyrius) bei Socialinės apsaugos ir darbo ministerija (Europos Socialinio fondo skyrius). Minėtos institucijos atsakingos už joms priskirtų BPD

³⁹ http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/es_paramos_rezultatai_051216.doc; prisijungimo laikas 2006-12-04

⁴⁰ Ten pat

priemonių ES struktūrinių fondų ir bendrojo finansavimo lėšų planavimą, priemonių įgyvendinimą ir priežiūrą.

□ Įgyvendinančiomis institucijomis paskirtos:

- Žmogiškųjų išteklių plėtros programų paramos fondas, kuris administruos Europos socialinio fondo projektus bei

- Centrinė projektų valdymo agentūra, kuri administruos Europos regioninės plėtros fondo projektus

Minėtos institucijos atsakingos už priskirtų BPD priemonių projektų administravimą ir įgyvendinimo priežiūrą.⁴¹ Iš pateiktos medžiagos matyti, kad esminė su švietimu susijusios ES paramos paskirstymo, naudojimo be kontroliavimo institucija yra Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija.

„Švietimo ir mokslo ministerija administruoja ES struktūrinių fondų lėšas, skirtas įgyvendinti tris dviejų Bendrojo programavimo dokumento (BPD) prioritetų priemones.

2 prioriteto 2.4 priemonė „Mokymosi visą gyvenimą plėtra“ skirta plėtoti švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų sektorius taip, kad būtų sukurtos tinkamos sąlygos mokytis visą gyvenimą.

2 prioriteto 2.5 priemonė „Žmoniškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“ skirta didinti mokslininkų ir kitų mokslo darbuotojų gebėjimus įgyti ir pritaikyti tarptautinio lygio mokslines žinias, reikalingas verslui ir pramonei.

Ministerija taip pat administruoja dalį lėšų priemonei „Darbo rinkos, švietimo, profesinio rengimo, mokslo ir studijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“. Pagal šią priemonę modernizuojama mokymosi aplinka, atnaujinama įranga, diegiamos informacijos technologijos.⁴²

Besibaigiant pirmajam ES struktūrinių fondų lėšų, skirtų švietimui, paskirstymo ir įsisavinimo etapui, „I Švietimo ir mokslo ministerijos skirstomą ES paramą galėjo pretenduoti savivaldybės, viešojo administravimo įstaigos, švietimo, profesinio mokymo, profesinio informavimo ir konsultavimo institucijos, aukštosios mokyklos, viešosios įstaigos ir ekspertinės institucijos. Iš viso, siekiant gauti trijų BPD priemonių paramą, buvo pateiktos 389 paraiškos.“⁴³ Esminis kriterijus, kuriuo vadovautasi, skirstant minėtas lėšas, skaidrumas, todėl iš pat pradžių buvo aiškiai nustatytos projektų svarstyme bei lėšų skirstymo procese dalyvaujančių subjektų teisės, pareigos, funkcijos bei kompetencijos ribos. Pasak Lietuvos Respublikos Švietimo ir mokslo ministro dr. Remigijaus Motuzo, „vienas svarbiausių prioritetų, skirstant ES struktūrinių

⁴¹ http://www.smm.lt/es_parama/docs/ES%20ST%20administracine%20sistema.doc; prisijungimo laikas – 2006-12-04.

⁴² <http://www.tinklas.lt/new/?straipsnis=127>; prisijungimo laikas – 2006-12-04.

⁴³ Ten pat

fondų paramą, buvo švietimo ir mokslo paslaugų prieinamumo bei kokybės gerinimas. „Pagal patvirtintus kriterijus, pateikti ir paramą gavę projektai iš esmės spręš Lietuvos švietimui ir mokslui aktualias problemas, kurs geresnę infrastruktūrą ir atnaujins bazinę įrangą, investuos į naujų, paklausių sričių specialistų rengimą.<...> Didžioji dalis lėšų, per 112 mln. Lt, skirta projektams, kurie modernizuos švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų infrastruktūrą bei laboratorinę įrangą. Daugiau kaip 105 mln. Lt skirta mokymosi visą gyvenimą plėtrai. Iš šių lėšų bus kuriama nacionalinė kvalifikacijų sistema, atitinkanti darbo rinkos poreikius, kuriami profesinio mokymo standartai, skatinama, kad jauni žmonės liktų švietimo sistemoje ir įgytų profesinę kvalifikaciją. Taip pat bus investuojama į veiklą, skatinančią vaikus grįžti į mokyklą, planuojama sudaryti patrauklesnę mokymosi aplinką, kuriant ir diegiant naujoviškus mokymosi bei profesinio mokymo metodus. Už šias lėšas taip pat bus įgyvendinama Profesinio orientavimo strategija. Beveik 41 mln. Lt. paramos skirta projektams, kurie kurs naujas ar atnaujins magistrantūros ir doktorantūros (taip pat rezidentūros) studijų programas, tobulins mokslo darbuotojų ir tyrėjų kvalifikaciją, tobulins specialistų rengimo kokybės užtikrinimo sistemą bei plėtos mokslinės visuomenės žinias. <...> Didžiausia BPD 1.5 priemonės projektui paramos suma neviršija 10 mln. Lt. Daugiausiai šios priemonės projektų įgyvendins profesinio mokymo įstaigos (27) ir jos įsisavins per 24 mln. Lt. Paramą gaus 17 universitetų teiktų paraiškų, kurių bendra paramos lėšų suma yra daugiau nei 25 mln. Lt. Mokslinių tyrimų įstaigos gaus paramą 8 projektams įgyvendinti, o paramos lėšų suma yra per 14 mln. Lt. Didžiausia BPD 2.4 priemonės projektui paramos suma yra apie 8 mln. Lt. Daugiausia šios priemonės projektų įgyvendins universitetai ir profesinio mokymo įstaigos, jiems atitinkamai skirta 12, 6 ir 7,7 mln. Lt. Didžiausia BPD 2.5 priemonės projektui paramos suma yra apie 4,6 mln. Lt. Parama daugiausia skirta mokslo ir studijų institucijų projektams (18 universitetų, 5 valstybės mokslo institutams, 3 universitetų mokslo institutams, 1 ekspertinei institucijai) įgyvendinti. Iš viso 2004 – 2006 m. Lietuvos švietimo ir mokslo plėtos reikmėms skirta 524 mln. Lt arba 12,5 proc. visos Lietuvai skiriamos sumos.“⁴⁴ Atsižvelgiant į pastarąjį faktą bei pirmojo lėšų paskirstymo etapo rezultatus, vėliau vyko tolimesnis lėšų paskirstymo etapas. Tokiu būdu ES parama yra paskirstoma optimaliai atsižvelgiant į visas reikšmingas aplinkybes, analizuojant esamą situaciją ir vertinant ne tik esamas problemas, bet ir projektuojant galimos situacijos vaizdą ateityje.

ES paramos Lietuvos švietimo sistemai skirtų lėšų paskirstymas taip pat sietinas su Lietuvos 2007 – 2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos panaudojimo strategijos prioritetų aprašu, parengtu Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. gegužės 2 d. nutarimu Nr. 484 sudarytos Komisijos Lietuvos 2007 – 2013 metų Europos Sąjungos struktūrinės paramos

⁴⁴ Ten pat

panaudojimo strategijai rengti ir veiksmų programoms nustatyti. Šiame dokumente apibrėžtos prioritetinės Europos regioninės plėtros fondo, Europos socialinio fondo ir Sanglaudos fondo paramos lėšų panaudojimo kryptys, siektini tikslai, su jų įgyvendinimu susijusios programos, priemonės ir veiksmai.

Kaip esminiai išskirtini tokie ES paramos švietimui prioritetai kaip žinių visuomenės kūrimas ir plėtojimas, kadangi tai yra aktualiausias globalus uždavinys, susijęs su besikeičiančia situacija ekonomikoje, rinkoje ir pan., kai svarbiausiu sėkmės veiksnium tampa informacija ir žmogiškasis veiksnys, žmogiškieji ištekliai. Su juo betarpiškai susijęs užimtumo ir lankstesnės darbo rinkos, maksimaliai atitinkančios tiek asmens, tiek ekonominės situacijos poreikius, skatinimas, dažniausiai akcentuojamas mokymosi visą gyvenimą principas, susijęs su kvalifikacijos kėlimu ar profesijos kaita, priklausomai nuo realiai egzistuojančios darbo rinkos poreikių, ne mažiau svarbi ir mokslinių tyrimų plėtros sritis, susijusi su mokslo ir verslo bendradarbiavimu ir iš to išplaukiančia visuomenine nauda bei operatyviu mokslo naujovių įdiegimu.

Ateityje Lietuva ketina toliau plėtoti visas minėtas esmines švietimo kryptis. Šis faktas atsispindi ir Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte. „2007 metais Švietimo ir mokslo ministerija tęsia 2004 metais pradėtas vykdyti Specialiąją Europos regioninės plėtros fondo ir Specialiąją Europos socialinio fondo programas.

Specialioji Europos regioninės plėtros fondo programa atitinka Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategiją, kurios viena iš sudedamųjų dalių yra mokymosi visą gyvenimą infrastruktūros atnaujinimas ir plėtra, atitinkanti Bendrojo programavimo dokumento 1.5 priemonę „Darbo rinkos, švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų institucijų bei socialinių paslaugų infrastruktūros plėtra“. Programai įgyvendinti numatoma skirti 83 963 tūkst. litų, iš jų 65 200 tūkst. litų – Europos Sąjungos lėšos, 18 763 tūkst. litų – bendrojo finansavimo lėšos. Ši programa yra tęstinė (2004 – 2006 metai), jos tikslas – plėtoti ir atnaujinti švietimo, mokslinių tyrimų ir plėtros, profesinio rengimo, konsultavimo ir profesinio mokymo sektorių infrastruktūrą. Numatomi finansuoti projektai pagerins švietimo, profesinio mokymo, aukštojo mokslo, mokslinių tyrimų ir plėtros institucijų teikiamų paslaugų kokybę, bus modernizuojamos jų materialinės bazės.

Specialioji Europos socialinio fondo programa atitinka Lietuvos 2004 – 2006 metų bendrojo programavimo dokumento priemones „Mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimas“ bei „Žmogiškųjų išteklių kokybės gerinimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje“, kurių bendras tikslas yra švietimo, profesinio mokymo, mokslo ir studijų sektoriaus plėtra ir tinkamų sąlygų mokymuisi visą gyvenimą sukūrimas bei mokslo ir kitų tyrėjų gebėjimo įgyti ir pritaikyti tarptautinio lygio mokslines žinias, reikalingas verslui ir pramonei, skatinimas, taip užtikrinant

nacionalinės ekonomikos konkurencingumą. Programai numatoma skirti 121 273 tūkst. litų, iš jų 104 801 tūkst. litų – Europos Sąjungos lėšos, 16 472 tūkst. litų – bendrojo finansavimo lėšos. Vykdamt programą, pagerės Lietuvos švietimo, profesinio rengimo, mokslo ir studijų sistemos teikiamų paslaugų kokybė ir prieinamumas, bus užtikrinta mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtra, žmogiškųjų išteklių kokybės augimas mokslinių tyrimų ir inovacijų srityje, taip pat sąlygojami ryškūs kokybiniai pokyčiai švietimo, profesinio rengimo, mokslo ir studijų srityse, užtikrinant sąlygas intensyviau kurtis žinių visuomenei.

Pirmasis programos tikslas – sudaryti geresnes sąlygas mokytis visą gyvenimą švietimo, profesinio ugdymo ir praktinio mokymo, mokslo ir aukštojo išsilavinimo srityse, finansuojant mokymosi visą gyvenimą sąlygų plėtojimo projektus. Bus remiamos institucijos, gavusios paramą naujoms profesinio mokymo/studijų programoms kurti ir akredituoti, mokymo medžiagai atnaujinti ir naujai kurti, pedagogų, dėstytojų, profesijos mokytojų mokymui ir jų kvalifikacijai kelti.

Antrasis programos tikslas – didinti mokslininkų gebėjimus plėsti mokslines žinias tarptautiniu lygmeniu ir parengti specialistus, atitinkančius ekonomikos poreikius. Numatoma finansuoti projektus, susijusius su žmogiškųjų išteklių kokybės mokslinių tyrimų ir inovacijų srityse gerinimu ir aukštos kvalifikacijos specialistų rengimu. Bus paremti institucijų, atnaujinančių / kuriančių naujas magistrantūros ir doktorantūros studijų programas, rengiančių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtos ekspertus, bei kiti projektai.

2007 metais pradėdama vykdyti nauja Specialioji ES struktūrinės paramos 2007 – 2013 m. programa. Programai numatoma skirti 65 220 tūkst. litų, iš jų 55 437 tūkst. litų – Europos Sąjungos lėšos, 9 783 tūkst. litų – bendrojo finansavimo lėšos.⁴⁵ Darytina išvada, jog ES struktūrinės paramos švietimui procesas Lietuvoje nestovi vietoje, tiek tęsiamas darbas senesnėse srityse, tiek pradėdamos vykdyti naujos programos.

Apibendrinant šį poskyrį, nuo 2004 m. gegužės 1 d., t.y. Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, aktualūs tapo ne tik sprendimai, susiję su švietimu, respublikiniu mastu, tačiau ir tarptautiniu Bendrijos lygmeniu. Lietuvoje ES struktūrinių fondų švietimo sričiai skiriamos paramos paskirstymas, įsisavinimas bei įgyvendinimas vykdomas nuosekliai, pereinant nuo vieno etapo prie kito, tokiu būdu stengiantis išvengti galimų klaidų bei atsižvelgiant ne tik į esamą padėtį, bet ir ateities perspektyvas. Esminis minėtų lėšų paskirstymo kriterijus yra skaidrumas, kurį užtikrinti padeda specializuota institucijų sistema, su griežtai atribota atskaitomybe ir atsakomybe. Kaip esminiai išskirtini tokie ES paramos švietimui prioritetai kaip žinių visuomenės kūrimas ir plėtojimas, užimtumo ir lankstesnės darbo rinkos skatinimas,

⁴⁵ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

mokymosi visą gyvenimą principas, mokslinių tyrimų plėtros sritis. 2007 metais pradama vykdyti nauja Specialioji ES struktūrinės paramos 2007 – 2013 m. programa.

II. ŠVIETIMO SISTEMOS ATSKIRŪJŲ DALIŲ FINANSAVIMO PROBLEMOS

Už švietimo sistemos padėtį, jos plėtrą, su minėta sritimi susijusių problemų sprendimą, apsišvietusios visuomenės formavimą Lietuvoje yra atsakinga Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija, siekianti, kad būtų teikiamos kokybiškos švietimo paslaugos, mokslas būtų prieinamas kiekvienam šalies gyventojui ir pan. Ši institucija „<...> įgyvendina tokius strateginius tikslus: sukurti tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą; užtikrinti aukštą švietimo kokybę ir veiksmingumą, plėtoti šalies mokslo ir studijų sistemą ir jos tarptautinius ryšius, stiprinti šalies intelektualinį potencialą, siekiant švietimo ir mokslo kokybės veiksmingumo. Minėtiems strateginiams tikslams įgyvendinti ministerija 2007 metais planuoja vykdyti 9 programas, kurioms numatyta iš viso 1 087 023 tūkst. litų, iš jų 936 891 tūkst. litų – išlaidoms (iš kurių 287 791 tūkst. litų – darbo užmokesčiui) ir 150 132 tūkst. litų – turtui įsigyti.“⁴⁶ Lyginant pateiktus rodiklius su Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatyme pateiktaisiais – „minėtiems strateginiams tikslams įgyvendinti ministerija planuoja vykdyti 9 programas, kurioms numatyta iš viso 783 196 tūkst. litų, iš jų 643 842 tūkst. litų – išlaidoms (iš kurių 267 697 tūkst. litų – darbo užmokesčiui) ir 139 354 tūkst. litų – turtui įsigyti.“⁴⁷, matyti, kad 2007 metais švietimo programų įgyvendinimui planuojama skirti 303 827 tūkst. litų arba 27,9504 % daugiau nei 2006 metais. Tačiau tokie rodikliai, atsižvelgiant į padidėjusį finansuojamų sričių, posričių ir konkrečių klausimų kiekį, nelaikytini pakankamais.

2.1. Pagrindinio ugdymo įstaigose

Švietimo sistemos pats pirmas ir esminis etapas yra bendrasis lavinimas, nes būtent šiame etape įgyjami įgūdžių ir žinių pagrindai. „Bendras lavinimas - tai ugdymas pagal pradinio, pagrindinio, vidurinio bei atitinkamas specialiojo ugdymo programas. Pagal *ISCED* (1997) [*ISCED* - Tarptautinė standartizuota švietimo klasifikacija (*International Standard Classification of Education*); *ISCED 97* - 1997 m. patvirtinta klasifikacija] klasifikaciją Lietuvos bendrasis lavinimas apima 1, 2 ir 3 lygmenis.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

⁴⁷ Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

Bendrasis ugdymas gali būti teikiamas įvairiose mokyklose: mokykloje-darželyje, pradinėje, pagrindinėje, jaunimo, vidurinėje, gimnazijoje, specialiojoje, profesinėje, suaugusiųjų ir kt. <...>

Pradinis ugdymas trunka ketverius metus (1 - 4 klasė). Baigus pradinio ugdymo programą, įgyjamas pradinis išsilavinimas. Pagrindinis ugdymas teikiamas mokiniui, įgijusiam pradinį išsilavinimą. Pagrindinio ugdymo programos I dalis apima ketverių metų pagrindinio ugdymo turinio koncentrą (5 - 8 klasė), II dalis - dvejų metų (9 – 10 klasė). Baigus pagrindinio ugdymo programą, įgyjamas pagrindinis išsilavinimas. Vidurinis ugdymas teikiamas mokiniui, įgijusiam pagrindinį išsilavinimą. Vidurinis ugdymas trunka 2 metus (11 - 12 klasė). Baigus šią programą įgyjamas vidurinis išsilavinimas.

2005 m. Lietuvos bendrajame lavinime įvyko nemažai reikšmingų pokyčių. Buvo pertvarkomas mokyklų, įgyvendinančių formaliojo švietimo programas, tinklas. Patvirtinti specialiųjų mokyklų pertvarkos planai ir parengta „Specialiųjų poreikių mokinių vežiojimo 2005 - 2008 m. programa „Geltonasis autobusas““. Buvo tobulinama Mokinio krepšelio metodika. Didinami pedagogų atlyginimai. 2005 m. buvo tęsiama vidurinių mokyklų akreditacija, akredituotos vidurinės mokyklos tapo gimnazijomis. Daug dėmesio sutelkta pagalbai mokiniui, mokytojui. Mokyklose įsteigti mokytojo padėjėjų, mokyklų psichologų asistentų etatai. Parengta „Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo strategija“, rengiama „Gabiųjų vaikų ugdymo programa“. Pradėta įgyvendinti „Informacinių ir komunikacinių technologijų diegimo į Lietuvos švietimą 2005 - 2007 m. programa“.⁴⁸

Pirmaisiais gyvenimo metais asmenybės formavimu bei ugdymu užsiima tėvai, vėliau, vaikui įsiliejus į švietimo sistemą, tai padeda daryti ir lavinimo bei ugdymo įstaigos (mokyklos, gimnazijos, universitetai ir pan.). Todėl yra itin svarbu nuo pat pirmųjų dienų suteikti moksleiviui kokybiškas žinias bei praktinius įgūdžius, kuriais jis galėtų vadovautis ateityje tiek kasdieniniame gyvenime, tiek renkantis specialybę ir, galų gale, tapus darbo rinkos nariu.

Kad minėtas tikslas būtų pasiektas ir šalyje būtų ugdoma apsišvietusi, išsilavinusi karta, visu pirma, reikalingi specialistai, gebantys moksleiviams suteikti kokybiškas ugdymo ir švietimo paslaugas. Vadinasi, vienas svarbiausių veiksnių, užtikrinančių tinkamą ir nepriekaištingą švietimo ir lavinimo sistemos funkcionavimą, visų pirma yra kvalifikuotų pedagogų paruošimas. Su minėta funkcija taip pat susijusi ir švietimo vadybos sritis, kuri Lietuvoje yra gana silpnai išplėtotą.

Iš Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamojo rašto matyti, kad pedagogų rengimo pertvarkymas tėra penktasis, t.y. paskutinis, Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimo

⁴⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. P. 38.

programos tikslas. „Penktasis programos tikslas – pertvarkyti pedagogų ir vadovų rengimą. Numatoma įgyvendinti pedagogų rengimo pertvarkos projektą (247 tūkst. litų), kvalifikacijos tobulinimo plėtros projektą (1 000 tūkst. litų), vykdyti pedagogų poreikio stebėsenos ir perkvalifikavimo (700 tūkst. litų) bei kitas priemones.“⁴⁹ Akivaizdu, kad ir atitinkamai ketinamos skirti lėšų sumos yra vienos iš mažiausių, skiriamų švietimo srities programoms finansuoti. Kaip jau minėta, būtent nuo šios srities reikėtų stengtis užtikrinti tinkamą švietimo sistemos funkcionavimą, kadangi tik tvirtas praktines, teorines bei kvalifikacines žinias turintis pedagogas geba tinkamai paruošti moksleivius, perteikti dėstomo dalyko kursą. Tačiau iš minėto dokumento analizės matomas absoliučiai priešingas vaizdas, t.y. komentuojamai sričiai ir su ja susijusioms programoms finansuoti skiriama mažiausia lėšų dalis. Pastebėtina, kad Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo aiškinamajame rašte tokia sritis kaip pedagogų ugdymas, jų kvalifikacijos kėlimas iš viso nebuvo išskirta. Apie mokytojų didaktinės kompetencijos svarbą kalbama ir Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerijos tinklapy „Didaktinė kompetencija – tai mokytojo žinios, gebėjimai, vertybės, asmens savybės, sąlygojančios efektyvų ugdymą. Ši kompetencija yra vienas svarbiausių veiksnių, lemiančių mokinių mokymosi motyvaciją ir rezultatus.“⁵⁰ Darytina išvada, kad pedagogams, neatsižvelgiant į jų darbo svarbą ir atsakomybę, yra skiriama akivaizdžiai per mažai dėmesio bei finansinių paskatų.

Kalbant apie švietimo vadybos sritį, pažymėtina, kad remiantis mokyklų audito išvadomis, „Mokyklos valdymui ir jo kokybei skiriama per mažai dėmesio, nors būtent tai lemia darnią mokyklos veiklą. Galima spėti, kad mokyklų bendruomenės nedrįsta vertinti vadovų darbo arba neišmano vadybos ir ja nesidomi, todėl šios srities mokymams reikėtų skirti daugiau dėmesio.“⁵¹ Švietimo vadyba yra svarbi tuo, kad apima daug įvairiausių veiklos krypčių nuo mokinių laisvalaikio organizavimo iki švietimo paslaugų kiek įmanoma aukštesnės kokybės užtikrinimo. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte nurodyta, kad „Švietimo kokybės vadybos programa įgyvendina strateginį tikslą – užtikrinti aukštą švietimo kokybę ir veiksmingumą. Jai įgyvendinti planuojama skirti 113 665 tūkst. litų, iš jų 112 964 tūkst. litų – išlaidoms (iš kurių 57 504 tūkst. litų – darbo užmokesčiui) ir 701 tūkst. litų – turtui įsigyti.

⁴⁹ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

⁵⁰ http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/Mokytoju_didaktine_kompetencija.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-22.

⁵¹ http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/VA%20rezultatai.pdf; prisijungimo laikas 2006-11-22.

Programos pirmasis tikslas – tobulinti švietimo vadybą. Siekiama pagerinti švietimo ir mokslo kokybės vadybą, mokymo ir mokymosi sąlygas bendrojo lavinimo bei aukštosiose mokyklose. Lėšos bus naudojamos siekiant vykdyti ir plėtoti bendrojo lavinimo egzaminus (iš viso – 2 867 tūkst. litų, iš jų 640 tūkst. litų – papildomai skirta egzaminų sistemai tobulinti, administruoti ir užduotims rengti); reguliariai atlikti Švietimo ir mokslo ministerijos funkcijas (14 086 tūkst. litų); pasitelkus tarptautinius ekspertus, įvertinti universitetų veiklą pagal atskiras studijų kryptis ir užtikrinti Studijų kokybės vertinimo centro ir Tarptautinių mokslo ir technologijų plėtros agentūros veiklą (3 754 tūkst. litų); koordinuoti Lietuvos dalyvavimą ES švietimo ir mokymo programose *Socrates*, *Leonardo da Vinci*, *Erasmus Mundus*, *Europass* (iš viso: 19 029 tūkst. litų, iš jų 1 201 tūkst. litų papildomai skirta remti Lietuvos švietimo, mokslo ir studijų įstaigų dalyvavimą šiose programose) bei užtikrinti Paramos fondo Europos socialinio fondo agentūros veiklą; dalyvauti tarptautinėje švietimo veikloje ir vykdyti tarptautinius susitarimus.

Bendrajam ugdymui modernizuoti ir aprūpinti numatoma 5 287 tūkst. litų, iš jų 2 000 tūkst. litų – papildyti mokyklų bibliotekų fondams ugdymo procesui reikalinga literatūra; 1 000 tūkst. litų – operatyviai informuoti švietimo bendruomenę apie priimtus sprendimus; 1 287 tūkst. litų – parengti ir ekspertuoti pagrindiniams ugdymo dokumentams. Likusios lėšos bus skiriamos renginių mokiniams organizavimui ir laimėtojų dalyvavimui tarptautiniuose renginiuose, vidurinio ugdymo programų vertinimui, remti švietimo inovacijoms ir kt. Numatoma akredituoti 30 vidurinio ugdymo programų, organizuoti 25 šalies renginius ir paremti 15 Lietuvos komandų atstovavimą tarptautiniuose renginiuose.⁵² Švietimo vadybos plėtoti svarbi ir tuo aspektu, kad minėta sritis apima ir švietimo subjektų tarptautinę veiklą bei bendradarbiavimą. Pastebėtina, kad minėtame dokumente yra šiek tiek plačiau aptarta švietimo vadybos tobulinimo problema nei tai buvo padaryta analogiškame 2006 metų dokumente. Tai parodo, kad nors ir iš lėto, tačiau šia kryptimi yra dirbama.

Kita opi problema, susijusi su pagrindinio lavinimo finansavimu, yra nuoseklumo stoka. „Vyriausybės kaita lėmė tam tikrą švietimo reformos netolygumą ir nekoordinuotumą: beveik nepakito mokytojų rengimas, neišplėtotos suaugusiųjų mokymosi galimybės, smarkiai vėlavo finansavimo ir mokyklų, vykdančių formaliojo švietimo programas, tinklo reforma, silpnos švietimo sistemos grandžių tarpusavio jungtys, neįvyko didesnių švietimo valdymo permainų.“⁵³ Panagrinėjus Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų

⁵² Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

⁵³ Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249299&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2006-11-28.

finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasi raštą, matyti, kad dauguma sričių išlieka tos pačios, tačiau jų prioritetas paskirstymas kinta gana drastiškai. Pvz., jei Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte skiriama daugiausiai dėmesio skiriama vaikų ir jaunimo ugdymui, socializacijai bei bendrojo lavinimo mokyklų tinklo racionalizavimui, tai tokio pat pobūdžio 2007 metų dokumente visų pirma kalbama apie informacinių technologijų plėtrą švietimo srityje. Natūralu, kad laikui bėgant, vienu problemų svarba blėsta, kitų – stiprėja, tačiau norint kiek įmanoma geresnių rezultatų, reikėtų užsibrėžtų tikslų siekti nuosekliai, palaipsniui įgyvendinus vienus, pereiti prie kitų, dėstant problemų sprendimo prioritetus, daugiausia dėmesio skirti įsisenėjusiems klausimams išspręsti, iškilusiems sunkumams likviduoti.

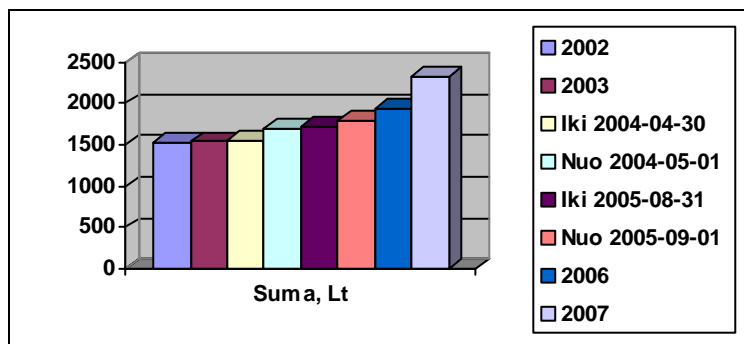
Dar vienas svarbus aspektas pagrindinio ugdymo srityje yra tai, kad „nuo 2002 m. pasikeitė ir švietimo įstaigų finansavimo tvarka: lėšos bendrojo lavinimo mokykloms skiriamos pagal Vyriausybės patvirtintą Moksleivio krepšelio ir sutartinių moksleivių apskaičiavimo metodiką ir šios lėšos skiriamos iš valstybės biudžeto.“⁵⁴ Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo 4 bei 5 straipsniuose apibrėžta, kad „1. Mokinio krepšelis – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui. 2. Nustatyti mokinio krepšelio dydį – 1 942 litus. 3. Nustatyti, kad iš mokymui patvirtintų asignavimų tarpusavyje suderintas sumas perveda: 1) atitinkamos savivaldybės viena kitai – kai mokiniai pereina iš vienos savivaldybės finansuojamos mokyklos į kitos savivaldybės finansuojamą mokyklą; 2) Finansų ministerija atitinkamoms savivaldybėms ir valstybės biudžeto asignavimų valdytojams tarpusavyo atsiskaitymų tvarka – kai mokiniai pereina iš savivaldybės finansuojamos mokyklos į finansuojamą iš valstybės biudžeto mokyklą ar atvirkščiai; 3) Finansų ministerija atitinkamiems valstybės biudžeto asignavimų valdytojams – kai mokiniai pereina iš valstybės biudžeto finansuojamų mokyklų į valstybės biudžeto finansuojamas mokyklas. <...> Nustatyti, kad, įvykdžius bendruosius ugdymo planus bei visiškai patenkinus mokinio krepšelio poreikį, likusi nepanaudota suma nuo liepos 1 d. (mokslo metų pabaiga) ir nuo kitų mokslo metų gruodžio 1 d. gali būti perskirstyta kitoms švietimo reikmėms finansuoti.“⁵⁵ O Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto 4 bei 5 straipsniuose nurodoma, jog „1. Mokinio krepšelis – tai mokymo lėšos, skirtos vienam sutartiniam mokiniui. 2. Nustatyti mokinio krepšelio dydį – 2 333 litus. 3. Nustatyti, kad iš mokymui patvirtintų asignavimų tarpusavyje suderintas sumas perveda:

⁵⁴ Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006. P. 238.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 150-5462.

1) atitinkamos savivaldybės viena kitai – kai mokiniai pereina iš vienos savivaldybės finansuojamos mokyklos į kitos savivaldybės finansuojamą mokyklą; 2) Finansų ministerija atitinkamoms savivaldybėms ir valstybės biudžeto asignavimų valdytojams tarpusavio atsiskaitymų tvarka – kai mokiniai pereina iš savivaldybės finansuojamos mokyklos į finansuojamą iš valstybės biudžeto mokyklą ar atvirkščiai; 3) Finansų ministerija atitinkamiems valstybės biudžeto asignavimų valdytojams – kai mokiniai pereina iš valstybės biudžeto finansuojamų mokyklų į valstybės biudžeto finansuojamas mokyklas; 4) mokyklų steigėjai gali persikirstyti mokinio krepšelio lėšas tarp mokyklų iki 5 procentų visos specialiosios tikslinės dotacijos arba valstybės biudžeto lėšų dalies. <...> Nustatyti, kad, įvykdžius bendruosius ugdymo planus bei visiškai patenkinus mokinio krepšelio poreikį, likusi nepanaudota suma nuo liepos 1 d. (mokslo metų pabaiga) ir nuo kitų mokslo metų gruodžio 1 d. gali būti persikirstyta kitoms mokymo reikmėms finansuoti.⁵⁶ Iš pateiktų teisės aktų ištraukų darytina išvada, kad per metus su mokinio krepšeliu susijusiuose straipsniuose tepadaryta viena menka pataisa – 2007 metų įstatymo projekte įrašytas trečios dalies ketvirtasis punktas, kuriuo patiems mokyklų steigėjams suteikta teisė persikirstyti mokinio krepšelio lėšas tarp mokyklų, tačiau su apribojimu – persikirstoma suma negali viršyti 5 % visos specialiosios tikslinės dotacijos arba valstybės biudžeto lėšų dalies. Taip pat kinta mokinio krepšelio dydis, tačiau menkai – vos 391 Lt. Lyginant kiekvienais metais nuo pat mokinio krepšelio įdiegimo skiriamų šiam projektui lėšų dydį, pastebėtina, kad kaita yra labai nežymi:

1 diagrama. Mokinio krepšelio dydis

Kiek aiškesnis ir staigesnis lėšų augimas fiksuotinas 2006 – 2007 m. m., kitais laikotarpiais skiriamų lėšų suma augo labai nežymiai.

Pastebėtina, kad minėtų teisės aktų aiškinamuosiuose raštuose menkai užsimenama tik apie neformaliojo mokinio krepšelio formavimą, o formalus mokinio krepšelio metodikos

⁵⁶ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas // [http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/\\$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement); prisijungimo laikas 2006-12-04

tobulinimo klausimas iš viso nėra keliamas, nors realiai šio principo įgyvendinimas nėra toks efektyvus, koks galėtų ar turėtų būti. Tam, kad užtikrinti tinkamą mokinio krepšelio principo „pinigai paskui mokinį“ veikimą, tikslinga būtų sukurti atitinkamą kontrolės instituciją, su griežtai apibrėžta atsakomybe bei atskaitomybe minėtoje srityje, o taip pat specializuotą institucijų tinklą, atsakingą už mokinio krepšelio lėšų perkėlimą, mokiniui keliantis iš vienos mokyklos į kitą. Taipogi atkreiptinas dėmesys, kad kol kas turima ganėtinai skurdoka teisės bazė šiuo klausimu. Todėl visų pirma, reikėtų teisės akto, kuriame būtų kiek detaliau nei poroje straipsnių išdėstyta principo esmė, metodikos pritaikymas, veikimas, sankcijos už pažeidimus ir kiti su tuo susiję klausimai.

Be jau skyriaus pradžioje paminėtų programų, Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekte numatyta finansuoti tokias švietimo kryptis: „Siekdama užtikrinti veiksmingesnį švietimo įstaigų darbą, Švietimo ir mokslo ministerija įgyvendins Specialiąją švietimo plėtros programą, kuri finansuojama iš švietimo įstaigų pajamų, gaunamų už suteiktas paslaugas, kurios atitinka pagrindinės veiklos pobūdį ir yra neatskiriamos nuo mokymo proceso. Pagal šią programą planuojama gauti 67 741 tūkst. litų pajamų, iš kurių 61 552 tūkst. litų bus skirta išlaidoms (iš jų 21 735 tūkst. litų – darbo užmokesčiui) ir 6 189 tūkst. litų – turtui įsigyti. Programos finansavimas priklausys nuo ministerijos švietimo įstaigų pervedamų pajamų, gaunamų už suteiktas paslaugas, į valstybės biudžetą.

Švietimo informacinei visuomenei programa įgyvendina strateginį tikslą – užtikrinti aukštą švietimo kokybę ir veiksmingumą. Programa tęstinė. Ji parengta 2001 metais vykdant Lietuvos Respublikos Vyriausybės strateginį prioritetą „Plėtoti informacinę visuomenę“. Programai įgyvendinti planuojama 40 360 tūkst. litų, iš kurių 24 060 tūkst. litų – išlaidoms ir 16 300 tūkst. litų – turtui įsigyti.

Šios programos pirmasis tikslas – išmokyti visus mokinius taikyti informacinės technologijas. Tam numatoma skirti 15 460 tūkst. litų, iš kurių 13 500 tūkst. litų numatyta skirti mokyklų aprūpinimui kompiuterine bei bendrosios paskirties programine įranga ir kita IT technika. Taip pat numatoma parengti dokumentus, reglamentuojančius švietimo sistemos darbuotojų IKT kompetenciją ir jos vertinimą, ir sudaryti sąlygas švietimo sistemos darbuotojams tokios kompetencijos siekti; plėtoti informacijos ir komunikacijos technologijos diegimo švietime strategiją; kurti švietimo įstaigų kompiuterinį tinklą.

Antrasis programos tikslas – teikti švietimo ir mokslo įstaigoms kokybiškas informacinių technologijų paslaugas, diegiant informacines technologijas mokslo ir studijų srityje. Šios programos tikslui įgyvendinti numatoma skirti 24 900 tūkst. litų, iš kurių 2 800 tūkst. litų – turtui įsigyti (iš jų 2 300 tūkst. litų – Lietuvos mokslo ir studijų informacinės sistemos bazinei įrangai

įsigyti ir įdiegti (LieMSIS-IP2006/3), 500 tūkst. litų – Lietuvos akademinė bibliotekų tinklo (LABT) IT infrastruktūrai atnaujinti ir plėtoti). <...>

Toliau tęsiama Valstybinės švietimo strategijos įgyvendinimo programa, kuri įgyvendins strateginį tikslą – stiprinti šalies intelektualinį potencialą, siekiant švietimo ir mokslo kokybės ir veiksmingumo. Programai numatoma skirti 149 924 tūkst. litų, iš jų 47 982 tūkst. litų – išlaidoms (iš kurių 6 491 tūkst. litų – darbo užmokesčiui) ir 101 942 tūkst. litų – turtui įsigyti. Šiai programai įgyvendinti 2007 m. papildomai skirta 18 566 tūkst. litų. Vykdam programą, bus siekiama įgyvendinti kokybės vadybos principus, numatančius perėjimą prie tolygiai paskirstytos atsakomybės ir atskaitomybės. Tobulinant infrastruktūrą, bus racionalizuotas teikiamų švietimo paslaugų tinklas, išplėtos naujos švietimo paslaugos ir švietimo sistemos jungtys. Bus padidinta mokymosi ir studijų turinio atitiktis darbo rinkos žinių visuomenėje poreikiams, sustiprintas socialinių, informacinių, komunikacinių ir kitų bendrųjų gebėjimų visuotinis ugdymas, mokymasis bus individualizuojamas pagal asmens poreikius, gebėjimus, bus subalansuotas mokymosi krūvis.

Programos pirmasis tikslas – pertvarkyti švietimo sistemos valdymą. Numatoma parengti teisės aktus dėl subsidiaraus švietimo valdymo, parengti švietimui skiriamų lėšų nustatymo metodiką, parengti ir patvirtinti neformaliojo ugdymo krepšelio metodiką, vykdyti Naujos mokytojų darbo apmokėjimo sistemos įgyvendinimo programą, tobulinti visų švietimo lygių vadybininkų gebėjimus, plėtoti švietimo institucijų vertinimą ir konsultavimą (1 000 tūkst. litų), atlikti švietimo stebėsenai būtinus tyrimus ir analizę (1 261 tūkst. litų) ir kt.

Antrasis programos tikslas – išplėtoti švietimo paslaugų infrastruktūrą, parengiant ir įgyvendinant mokyklų struktūros programą (800 tūkst. litų), skatinant vidurinio ugdymo programas vykdančias mokyklas suformuoti technologinį profilį arba pakraipą (65 tūkst. litų), skatinant suaugusiųjų švietimo centrų dalyvavimą ES švietimo programose ir jų agentūrų veiklą, organizuojant mokyklų tinklo pertvarką (200 tūkst. litų), įgyvendinant Mokyklų aprūpinimo geltonaisiais autobusais 2006 – 2008 m. programą (5 000 tūkst. litų).

Trečiasis programos tikslas – suformuluoti paramos mokiniams sistemą. Tikslą numatoma pasiekti įgyvendinant šiuos uždavinius: plėtojant visuotinę paramą mokiniams, teikiant paramą vaikams, turintiems mokymosi sunkumų ar nutraukusiems mokymąsi, sukuriant veiksmingą kriterinės paramos sistemą. Tam bus parengtos ir vykdomos Privalomojo priešmokyklinio ugdymo įgyvendinimo (600 tūkst. litų), Ikimokyklinio ugdymo plėtos (1 000 tūkst. litų) programos; tobulinamas mokinių aprūpinimas vadovėliais (3 000 tūkst. litų); įgyvendinama Bendrojo lavinimo ir profesinių mokyklų rekonstravimo ir aprūpinimo mokymo priemonėmis 2006 – 2008 metų programa (81 250 tūkst. litų); vykdoma Vaikų ir jaunimo socializacijos programa (22 259 tūkst. litų, iš kurių 2007 metams 5 834 tūkst. litų papildomai skirta vaikų

vasaros poilsiui); remiamos kryptingo užimtumo programos (1 100 tūkst. litų), vykdomas Vaiko gerovės valstybės politikos strategijos ir jos įgyvendinimo priemonių 2005 – 2012 metų planas; parengta mokyklos nelankančių vaikų sugrąžinimo į mokyklas programa; įgyvendinama Nepilnamečių justicijos 2004 – 2008 metų programa; teikiamos paslaugos specialiųjų poreikių vaikams; įgyvendinamas Vaikų nuo gimimo iki privalomojo mokymosi pradžios gyvenimo ir ugdymo sąlygų gerinimo modelis (700 tūkst. litų); parengta Gabių vaikų ir jaunimo ugdymo programa (2 000 tūkst. litų, iš jų 1 950 tūkst. papildomai skirta 2007 m.); įgyvendinama migruojančių šeimų vaikų ugdymo programa (250 tūkst. litų); įgyvendinama Specialiojo ugdymo paslaugų teikimo programa (2 000 tūkst. litų, iš jų 1 000 tūkst. litų – Specialiųjų poreikių mokinių vežiojimo programai „Geltonasis autobusas“ įgyvendinti); vykdomi pirminės narkomanijos projektai (2 500 tūkst. litų) bei kitos priemonės. Valstybės investicijų programoje mokyklų statyboms, renovavimui ir rekonstravimui numatyta skirti 14 692 tūkst. litų (3 400 tūkst. litų – Grigiškių „Šviesos“ vidurinės mokyklos statybai, 1 800 tūkst. litų – vidurinės mokyklos Eišiškėse statybai, 1 333 tūkst. litų – Nacionalinės M. K. Čiurlionio menų mokyklos pastatui rekonstruoti, 1 024 tūkst. litų – Vilniaus vidurinės mokyklos „Lietuvių namai“ kapitaliniam remontui; 1 319 tūkst. litų – Lietuvos vaikų ir jaunimo centro pastatų (baseino) kapitaliniam remontui ir kt.)

Įgyvendinant ketvirtąją programos tikslą – modernizuoti ugdymo turinį, bus tobulinamas profiliavimo modelis, įdiegtas vienodo turinio lietuvių kalbos brandos egzaminas (200 tūkst. litų), įgyvendintas Baltijos jūros projektas ir darnaus vystymosi švietimo strategija (1 000 tūkst. litų). Pilietinio ir tautinio ugdymo programai parengti ir vykdyti numatoma skirti 10 924 tūkst. litų.⁵⁷

Darytinis tokios išvados - švietimo sistemos pats pirmas ir esminis etapas yra bendrasis lavinimas, nes būtent šiame etape įgyjami įgūdžių ir žinių pagrindai. Kaip esminės išskirtinos tokios su pagrindiniu ugdymu susijusios problemos kaip pernelyg menkas dėmesys pedagogų paruošimui bei kvalifikacijos kėlimui, nuoseklumo trūkumas, keliant siektinus tikslus, formuluojant programas ir skirstant lėšas, neišsamiai aptarta ir prastai reglamentuota mokinio krepšelio metodika.

⁵⁷ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

2.2. Aukštojo mokslo įstaigose

Kitas švietimo etapas – studijos universitetuose arba kolegijose. Tiesa, ši pakopa, skirtingai nei pagrindinis ugdymas, nėra privaloma. „Aukštojo mokslo studijų paskirtis - padėti asmeniui įgyti aukštąjį išsilavinimą bei atitinkamą kvalifikaciją ir pasirengti aktyviai profesinei, visuomeninei ir kultūrinei veiklai. Aukštąjį išsilavinimą Lietuvoje galima įgyti universitetuose ir kolegijose.

Universitetas yra aukštoji mokykla, kurioje vyrauja universitetinės studijos ir studentų daugumą sudaro studijuojantieji pagal universitetines studijų programas, atliekami moksliniai tyrimai, organizuojamos magistrantūros bei doktorantūros studijos ir (arba) plėtojama aukšto lygio profesionali meno veikla bei yra meno aspirantūra.

Kolegija yra aukštoji mokykla, kurioje vyrauja neuniversitetinės studijos ir studentų daugumą sudaro studijuojantieji pagal neuniversitetines studijų programas, plėtojami taikomieji moksliniai tyrimai ir (arba) taikomoji mokslinė veikla ar profesionalusis menas.

Kolegijos Lietuvoje pradėjo formuotis tik per paskutinį dešimtmetį anksčiau šalyje veikusiu geriausių aukštesniųjų mokyklų pagrindu. 2005 metais kolegijos pradėjo veikti kaip iki galo susiformavusi Lietuvos neuniversitetinio aukštojo mokslo sistema: įkurtos beveik visos numatytos kolegijos ir jos pradėjo normalią veiklą.

2005 metais apibendrinta aukštojo mokslo sistemos plėtra per 15 metų nuo nepriklausomybės atkūrimo, įvardinti sistemos veiksmingumo trūkumai ir apsispręsta dėl pertvarkos aukštojo mokslo valdymo ir finansavimo srityse. 2005 metais buvo parengtas Lietuvos aukštojo mokslo sistemos plėtros 2006 - 2010 metais plano projektas.⁵⁸

Teisė į aukštąjį mokslą įtvirtinta ir pagrindiniame valstybės įstatyme - Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, minėto dokumento 41 straipsnio 3 dalyje apibrėžta, kad: „<...> Aukštasis mokslas prieinamas visiems pagal kiekvieno žmogaus sugebėjimus. Gerai besimokantiems piliečiams valstybinėse aukštosiose mokyklose laiduojamas nemokamas mokslas.“⁵⁹

Esminė finansavimo problema, kylanti aukštojo mokslo srityje, laikytinas pernelyg lėtas finansavimo lėšų sumos didinimas, lyginant su studentų skaičiaus augimu. Akivaizdu, kad studentų skaičiaus pokytis yra tiesiogiai susijęs su finansavimo problematika. „Šalyje daugėjant aukštųjų mokyklų, daugėja ir studentų. Daugėja ne tik naujai įsikūrusių kolegijų, bet ir universitetų studentų. Per vienerius metus (nuo 2003 - 2004 m. m. iki 2004 - 2005 m. m.)

⁵⁸ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. P. 62.

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.

bendras aukštųjų mokyklų studentų skaičius padidėjo beveik 20 tūkstančių, arba 11%, universitetų studentų skaičius - 6%.⁶⁰

Panagrinėjus studentų skaičiaus pokyčius, tikslinga panagrinėti aukštajam mokslui skiriamų lėšų dinamiką. „Per tą patį laikotarpį aukštajam mokslui išleidžiamos lėšos taip pat augo, bet kaip ir kitose panašiose šalyse, taip ir Lietuvoje ne taip greitai, kaip studentų skaičius. Pastaraisiais metais jos pasiekė 1,3 proc. nuo BVP <...> ir yra didesnis nei kaimyninėse ES šalyse. Tiesa, iki pernai metų (iki 2004 metų – *aut. pastaba*) nebuvo atskirai tvarkoma tiksli statistinė nebiudžetinių lėšų, ateinančių į aukštojo mokslo sektorių, apskaita, todėl tik ekspertiškai įvertinus, galima pasakyti, kad ne valstybės biudžeto lėšos aukštajame moksle sudaro apie 0,3 proc. nuo BVP.<...> Tačiau lėšos, tenkančios vienam studentui, net perskaičiavus pagal perkamosios galios standartą, nėra pakankamos.“⁶¹ Iš pateiktų duomenų akivaizdu, kad nors aukštųjų mokyklų lėšos didėja, tačiau dėl intensyvesnio studentų skaičiaus didėjimo vienam studentui skiriamų lėšų suma vis tiek yra pernelyg menka tam, kad deramai tenkintų studijuojančiojo poreikių tenkinimą ar atitiktų ES vidurkį šioje srityje.

Atsižvelgus į visa tai, aukštosios mokyklos yra priverstos ieškoti alternatyvių finansinės paramos šaltinių. Šiuo metu tiek Lietuvoje, tiek pasaulyje yra plačiai diskutuojama apie privačių investicijų į aukštojo mokslo sritį pritraukimą. Pozicijos šalininkai įžvelgia tame tinkamą aukštojo mokslo finansavimo problemų sprendimo būdą, kritikai bei skeptikai nurodo tokias esmines kliūtis: „

- dauguma Europos universitetų yra viešosios įstaigos, kurios priklauso (ir pasikliauja) nuo savo vyriausybių skiriamo finansavimo;
- kai kuriose šalyse aukštųjų mokyklų, kaip valstybinių, turtas, o drauge ir gaunama parama, dovanos, yra laikomos ne institucijos, o valstybės turtais;
- daugumoje valstybių asmenų ekonominis dalyvavimas visuomeniniame gyvenime apsiriboja mokesčių mokėjimu;

<...>

- Europos universitetai nesistengia vieni nuo kitų kuo nors išsiskirti;
- Europos universitetuose studentai nėra laikomi universitetų klientais;
- universitetai mažai dėmesio skiria absolventams, alumni klubų organizavimui;
- aukštosios mokyklos mažai dėmesio skiria ryšiams su verslu;

⁶⁰ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. P. 63.

⁶¹ 2005-10-26 Projektas „Trys pagrindiniai Europos mokslo uždaviniai: pasiekti pasaulinio lygio kokybę, pagerinti valdymą ir didinti bei įvairinti finansavimą“, gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

- europinė akademinė kultūra įtariai žiūri į privačių fondų įtaką universitetų esminių uždavinių – akademinės studijos ir fundamentiniai tyrimai – sprendimui.⁶²

Pastebėtina, kad privačių lėšų investavimas į švietimo sistemą, yra pakankamai racionali priemonė. Juk gerų, patikimų, diplomuotų specialistų paruošimu yra suinteresuoti ne tik patys universitetai, studentai, bet ir potencialūs darbdaviai. Todėl jų prisidėjimas prie švietimo sistemos finansavimo, tokiu būdu keliant suteikiamų studijų kokybę, padėtų išspręsti daugelį minėtoje srityje kylančių problemų, be to, sumažėtų mokesčių našta studentams, galima būtų optimaliau ir sparčiau modernizuoti mokymo sistemą ir pan.

Dar vienas aukštojo mokslo pajamų šaltinis yra mokesčiai už mokslą. „2002 m. buvo priimtas sprendimas – palengva suvienodinti dieninių studijų studentų statusą, t.y. atsisakyti visą studijų kainą mokančių studentų ir visiems pirmosios pakopos dieninės studijų formos studentams įvesti 4 minimalių gyvenimo lygių (MGL) įmoką už semestrą, t. y. 500 litų. Tačiau Vyriausybė pusei geriausiai besimokančių studentų dengia šią įmoką iš valstybės biudžeto.<...>

Pastarųjų metų reformų rezultatai:

- dauguma aukštesniųjų mokyklų buvo pertvarkytos į kolegijas;
- padidėjo valstybės finansuojamų studentų (kurių dalis moka tą nedidelę 500 Lt studijų įmoką) skaičius pagrindinėse studijose <...>, nes priėmimas į pirmą kursą buvo paliktas tas pats – lygus sumai anksčiau įstojusiųjų į visiškai valstybės finansuojamas vietas ir įstojusiųjų į vietas, už kurias reikėjo mokėti visą studijų kainą. Paskutiniaisiais metais valstybės finansuojamų vietų vakarinėse ir neakivaizdinėse studijose labia sumažėjo;
- vis dar didėjantis aukštojo mokslo poreikis pasireiškė ir didėjančiu mokančių visą studijų kainą studentų skaičiumi valstybinių mokyklų vakarinėse ir neakivaizdinėse studijose (kuriose išliko dviejų rūšių studentai) bei nevalstybinėse mokyklose. 2004 - 2005 m.m. dieninėse studijose studijavo 57 proc. studentų – 108,5 tūkst. studentų, o vakarinėse 43 proc. – 82,2 tūkst. studentų <...>;
- išaugo mokančių už mokslą skaičius tiek pagrindinėse studijose <...>, tiek antrojoje universitetinių studijų pakopoje <...>. 2004 – 2005 m. m. valstybės finansuojamose vietose studijavo 55,17 % studentų, t. y. 105,2 tūkst., 37,28 % (71,1 tūkst.) studentų studijavo valstybinėse aukštosiose mokyklose, bet mokėjo visą studijų kainą (mokantiesiems visą studijų kainą ją nustato aukštosios mokyklos, bet valstybinėse

⁶² 2005-10-26 Projektas „Trys pagrindiniai Europos mokslo uždaviniai: pasiekti pasaulinio lygio kokybę, pagerinti valdymą ir didinti bei įvairinti finansavimą“, gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

mokyklose ji negali būti didesnė nei nustatyta pagal Vyriausybės patvirtintą metodiką) ir tik 7,55 % - 14,4 tūkst. studijavo nevalstybinėse aukštosiose mokyklose <...>⁶³.

Kalbant apie sprendimą suvienodinti dieninių studijų studentų statusą, atkreiptinas dėmesys, kad tokiu būdu įgyvendinamas lygiateisiškumo principas, tačiau kita vertus, mažėja motyvacija kokybiškai studijuoti. Juk bet kokių atveju tiek pat moka ir stropus, ir atsainiai į studijas žiūrintis studentas. Todėl racionaliau būtų rasti „aukso vidurį“ tarp buvusio studijų apmokestinimo ir dabar esančio. Pvz., šiek tiek išklasifikuoti mokesčio už studijas sumas, atsižvelgiant į studento pažangumą.

Kita svarbi problema, kylanti nagrinėjamoje srityje, yra suinteresuotų socialinių grupių (studentai, darbdaviai, dėstytojai ir pan.) tarpusavio nesutarimai dėl lėšų paskirstymo vienom ar kitom reikmėm tenkinti. Pasak profesoriaus dr. R. Jasinavičiaus, „Aukštojo mokslo rezultatais suinteresuoti studentai, darbdaviai, aukštųjų mokyklų personalas ir valstybės pareigūnai, tačiau šių keturių pagrindinių interesų grupių nuomonė apie aukštojo mokslo sistemos problemas ir jų sprendimo būdus skiriasi.“⁶⁴

Kad minėta problema egzistuoja, liudija ir 2005 m. spalio 13 d. įvykęs visuotinis Lietuvos studentų streikas. Itin įdomią poziciją minėto įvykio atžvilgiu išsakyta Laisvosios rinkos instituto viceprezidento dr. Remigijaus Šimašiaus straipsnyje, apibendrinant: „<...> puikiai žinome, kad nė viena aukštojo mokslo problema Lietuvoje dėl to nebus išspręsta, nes sprendimui reikia pirmiausia valios ir noro jas spręsti, o ne pinigų. Privačios mokyklos liks diskriminuojamos, aukštasis mokslas dėl per didelio studentų skaičiaus aukštosiose mokyklose devalvuojamas, studentai netaps tikrais paslaugos gavėjais, nes aukštosioms mokykloms labiau rūpės įtikti politikams, o ne studentams. Norint spręsti aukštojo mokslo problemas, reikia nediskriminuoti privačių aukštųjų mokyklų, finansuoti ne mokyklą, o studentą (kad ir krepšelio principu). Kaip pripažįsta ir studentų akcijos dalyviai, būtina šalinti biurokratinius aukštųjų mokyklų suvaržymus. Tačiau papildomi milijonai dabartinei aukštojo mokslo sistemai yra ne problemų sprendimas, o problemų finansavimas ir puoselėjimas.“⁶⁵ Akivaizdu, kad pradžioje turi būti, pasikonsultavus su visų suinteresuotų socialinių grupių atstovais, apsvarsčius jų siūlomus variantus, sukurta efektyvi kovos su iškilusiomis problemomis sistema, o tik po to skirstomos lėšos. Tik tokiu atveju galimas optimalus konsensuso pasiekimas.

Nagrinėjama problema yra pripažinta ir Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programoje: „Visuomenės pilietinės brandos lygio nepakako, kad

⁶³ 2005-10-26 Projektas „Trys pagrindiniai Europos mokslo uždaviniai: pasiekti pasaulinio lygio kokybę, pagerinti valdymą ir didinti bei įvairinti finansavimą“, gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

⁶⁴ <http://www.delfi.lt/news/daily/education/article.php?id=7427245>; prisijungimo laikas 2005-09-07.

⁶⁵ <http://up.on.lt/streikas.htm>; prisijungimo laikas 2006-11-28.

reforma būtų atviresnė: per mažai buvo įtraukiama visuomenė, neišplėtota mokyklų savivalda ir regioninė švietimo politika, universitetai nutolo nuo realių visuomenės poreikių tenkinimo, menkos sąsajos su kitomis krašto reformomis, ugdymosi turinio kaita atsiliko nuo krašto ir globalių permainų spartos.⁶⁶

Darant išvadas, akcentuotina, kad aukštojo mokslo finansavimo srityje aktualiausiomis laikytinos tokios problemos:

- pernelyg lėtas finansavimo lėšų sumos didinimas, lyginant su studentų skaičiaus augimu;
- sprendimas suvienodinti dieninių studijų studentų statusą neskatina kokybiško studijavimo;
- suinteresuotų socialinių grupių (studentai, darbdaviai, dėstytojai ir pan.) tarpusavio nesutarimai dėl lėšų paskirstymo vienom ar kitom reikmėm tenkinti.

⁶⁶ Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249299&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2006-11-28.

2.3. Profesinio ir suaugusiųjų mokymo srityje

Pasaulyje palaipsniui pereinama prie žinių ekonomikos, žinių visuomenės, žinių rinkos koncepcijų, kurių esmė – žmogiškieji ištekliai ir žinios, gebėjimas jomis pasinaudoti. Todėl itin svarbia problema tampa neįpaklausių specialybių atstovų perkvalifikavimas, pasenusių profesinių žinių atnaujinimas bei suaugusiųjų asmenų, neįgijusių specialybės, lavinimas.

„Suaugusiųjų švietimas apima formalųjį ir neformalųjį švietimą.

Formalusis suaugusiųjų švietimas apima bendrąjį lavinimą, profesinį mokymą, aukštesniasias ir aukštąsias studijas. Suaugusieji, kurie nėra įgiję pagrindinio ar vidurinio išsilavinimo, formaliai gali mokytis suaugusiųjų mokymo centruose ir suaugusiesiems skirtose bendrojo lavinimo mokyklose.

Neformaliojo suaugusiųjų švietimo paskirtis - sudaryti sąlygas asmeniui mokytis visą gyvenimą, tenkinti pažinimo poreikius, tobulinti įgytą kvalifikaciją, įgyti papildomų kvalifikacijų. Neformaliojo suaugusiųjų švietimo programos yra orientuotos į 18 metų ir vyresnio amžiaus asmenis.

2004 m. buvo patvirtinta Mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategija ir jos įgyvendinimo planas. Šioje strategijoje yra numatyti pagrindiniai mokymosi visą gyvenimą plėtros uždaviniai. Nuolatinis mokymasis tampa Lietuvos valstybės prioritetu, o suaugusiųjų švietimas - didžiausia nuolatinio mokymosi dalimi. Pastaraisiais metais Lietuva stengiasi aktyviai perorientuoti ne tik švietimo institucijų veiklą, bet ir visą švietimo sistemą mokymosi visą gyvenimą įgyvendinimo kryptimi.

Šalyje pastebima besimokančių suaugusiųjų skaičiaus augimo tendencija. Pagerėjo nuolatinio mokymosi politikos koordinavimas: telkiami socialiniai partneriai Strategijai ir įvairioms tęstinio mokymosi programoms įgyvendinti. Pedagogų profesinės raidos centre įsteigtas Suaugusiųjų švietimo skyrius, Lietuvos neakivaizdinio švietimo centras pertvarkytas į Lietuvos suaugusiųjų švietimo ir informavimo centrą. Gerinamas švietimo prieinamumas: priimti teisiniai aktai, leidžiantys suaugusiesiems lengviau sugrįžti į bendrojo lavinimo sistemą. Tobulinama suaugusiųjų švietimo institucijų darbuotojų kvalifikacija: leidžiama andragoginė literatūra, diegiami andragoginiai mokymo metodai. Didėja suaugusiųjų mokymosi galimybės: auga suaugusiųjų neformalaus švietimo projektų finansavimas. Vykdoma nuolatinio mokymosi stebėseną: atliekami tyrimai, analizuojama suaugusiųjų mokymosi motyvacija, problemos, ieškoma jų sprendimo būdų.⁶⁷

⁶⁷ Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006. P. 74.

Visų pirma, būtina sukurti atitinkamą lankstų profesijos pasirinkimo bei jos pakeitimo mechanizmą, kuris padėtų asmenims prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių. Neišsprendus minėtos problemos, formuojasi dvejopa situacija – auga nedarbingumo lygis šalyje, nes atsiranda tam tikrų specialybių atstovų perteklius, kita vertus – atsiranda kitų specialybių specialistų trūkumas.

„Pastaraisiais metais Lietuvoje daugiausia rengiama šių studijų sričių specialistų: verslo ir administravimo, mokytojų rengimo ir pedagogikos, inžinerijos ir inžinerinių profesijų. Nuo 2000 - 2001 m. m. iki 2004 - 2005 m. m. labiausiai padaugėjo verslo ir administravimo srities studentų - net 3 kartus. Kitų populiariausių studijų sričių studentų daugėjo lėčiau.“⁶⁸ Atsižvelgus į tai, akivaizdu, kad toks vienos ir tos pačios profesijos specialistų kiekis neatitiks darbo rinkos poreikių ateityje, o kitose srityse, pvz., matematikos arba fizikos, srities specialistų trūks, todėl daliai minėtų paklausiausių specialistų atstovų teks keisti profesiją, kvalifikaciją ir bandyti prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių.

Tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu yra akcentuojama mokymosi visą gyvenimą svarba. Stengiamasi tobulinti šios srities sistemą. Skatinti paklausą bandoma įvairiausiomis priemonėmis, pvz., didinant prieinamumą, gerinant sąlygas, teikian kuo daugiau informacijos minėta tema. To pasiekti, be abejo, padeda ir teikiama finansinė parama institucijų modernizavimui, mokymosi visą gyvenimą sistemos sukūrimui, tobulinimui.

Viena esminių suaugusiųjų mokymo finansavimo srityje kylančių problemų yra netikslus skiriamų lėšų paskirstymas, pavėluotas reagavimas į situacijos pokyčius bei naujoves. Kaip parodė valstybiniai auditai, atlikti vertinant Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto apyskaitą ir valstybės biudžeto vykdymą, specialistų rengimo srityje gausu trūkumų. „Audito metu nustatyta, kad nepasiektas vienas iš svarbiausių Specialistų rengimo programos rodiklių – profesinio mokymo įstaigose buvo planuota parengti 16 205 profesinę kvalifikaciją įgijusius specialistus, o buvo parengti 13 743. Neparengti planuoti 25 profesinio rengimo standartai.

Programos lėšų poreikis buvo planuojamas nepakankamai tiksliai, o priemonės įgyvendinti skirtos lėšos buvo naudojamos ir kitoms šios programos priemonėms įgyvendinti. Neužbaigus profesinio mokymo ir negavus įgytą kvalifikaciją patvirtinančio dokumento, baigiamųjų kursų moksleiviai buvo šaukiami atlikti privalomąją karinę prievolę, taip sukuriant prielaidas nerezultatyviai naudoti biudžeto lėšas, skirtas profesiniam rengimui.

Švietimo ir mokslo ministerija nevienodai skyrė profesinio mokymo mokinio ir bendrojo lavinimo moksleivio krepšelių lėšas profesinėms mokykloms, vykdančioms I pakopos trejų metų trukmės profesinio mokymo programas, sudarydama nevienodas sąlygas rengti specialistus šalies

⁶⁸ Ten pat, P. 67.

ūkiui bei neužtikrino, kad būtų sudaryta ir Profesinio mokymo kokybės vertinimo taryba vykdytų jai priskirtas funkcijas.

Atidėtas Profesinio orientavimo strategijos įgyvendinimo plano vykdymas, tai, auditorių nuomone, gali turėti netiesioginės neigiamos įtakos, sprendžiant šalies kvalifikuotos darbo jėgos problemas.

2005 m. profesinio mokymo kokybės užtikrinimas buvo labiausiai siejamas su profesinio mokymo programų vertinimu, t. y. nebuvo sukurta bendra profesinio mokymo kokybės užtikrinimo sistema, laiduojanti licencijavimo sąlygų stebėseną ir kokybės tobulinimą.

Dėl šių problemų sprendimo pateiktos rekomendacijos Švietimo ir mokslo ministerijai.

Teigiami pokyčiai 2006 metais:

- paskirti savivaldybių atstovai profesinio orientavimo veiklai savivaldybių teritorijose koordinuoti, buvo vykdomi Europos socialinio fondo lėšomis finansuojami projektai: „Profesinio orientavimo sistemos sukūrimas ir diegimas“; „Atviros informavimo, konsultavimo, orientavimo sistemos (AIKOS) sukūrimas ir plėtojimas“ bei Europos Sąjungos remiamas projektas „Nacionalinės profesinio rengimo standartų sistemos plėtra“, pagal kurį planuojama parengti 100 profesinio rengimo standartų;
- parengta nauja Profesinio mokymo įstatymo redakcija.⁶⁹

Svarbiausia, kad skiriamos lėšos atitiktų pačias opiausias sritis ir spręstų rimčiausias problemas. Pradėti reikia ne nuo naujų problemų sprendimo ir senųjų lopymo, o būtent nuo įsisenėjusių trūkumų šalinimo. Kaip ir visose kitose gyvenimo srityse, visų pirma reikalinga konkreti, griežtai ir aiškiai suformuota veiklos strategija, teisinė bazė bei sistema. Įveikus minėtą pirmąjį žingsnį, galima drąsiai pereiti prie praktinio strategijos įgyvendinimo, nesusiduriant su rimtesnėmis kliūtimis, kadangi tokiu būdu būtų bent iš dalies „užbėgta už akių“ galimiems sunkumams.

„Įgyvendinant strateginį tikslą – sukurti tęstinę ir visiems prieinamą švietimo sistemą - siekiama užtikrinti sąlygas mokytis visą gyvenimą. Bus užtikrintas profesinių mokyklų ir kolegijų funkcionavimas, siekiama aukštesnės mokymo kokybės plėtojant socialinę partnerystę. Siekiant racionaliau naudoti valstybės biudžeto lėšas, optimizuojamas profesinio mokymo įstaigų tinklas, tobulinamas jų valdymas. Atsižvelgus į augančius visuomenės poreikius mokytis visą gyvenimą, bus plėtojamos įvairios mokymosi formos ir metodai, remiamos neformaliojo

⁶⁹ Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos“ projekto priedas - Ataskaita dėl valstybinių auditų, atliktų vertinant Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto apyskaitą ir valstybės biudžeto vykdymą, rezultatų // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283948&p_query=&p_tr2=; prisijungimo laikas 2006-12-04.

suaugusių mokymo iniciatyvos. Bus tęsiamos Specialistų rengimo ir Specialiosios švietimo plėtros programos.

Specialistų rengimo programai įgyvendinti numatyta skirti 372 938 tūkst. litų išlaidoms, iš kurių 202 061 tūkst. litų – darbo užmokesčiui. Programa užtikrina profesinių mokyklų ir kolegijų funkcionavimą, garantuoja galimybę visiems Lietuvos gyventojams įgyti išsilavinimą ir profesinę kvalifikaciją, atitinkančią šalies ekonominės bei socialinės raidos perspektyvas ir individualius kiekvieno visuomenės nario poreikius.

Vienas iš programos tikslo – rengti jaunimą profesinei veiklai - uždavinių – sudaryti sąlygas įsigyti profesinę kvalifikaciją ir atitinkamą išsilavinimą kolegijose.

Pirmajam programos tikslui pasiekti planuojama 352 066 tūkst. litų išlaidoms, iš kurių 187 747 tūkst. litų – darbo užmokesčiui. Šios lėšos bus skirtos finansuoti studentų aukštosioms neuniversitetinėms studijoms (128 999 tūkst. litų), mokinių profesiniam mokymui ir atlikti jų priežiūrai (223 067 tūkst. litų). Kolegijų dėstytojams darbo užmokesčiui didinti 2007 metais papildomai numatyta skirti 5 438 tūkst. litų. Numatoma, kad profesinę kvalifikaciją įgis 15 555 profesinio mokymo įstaigų ir 7 315 kolegijų absolventų; 5 profesinės mokymo įstaigos bus pertvarkytos iš biudžetinių į viešąsias.

Antrasis ir trečiasis programos tikslai – orientuoti specialistų rengimą į sparčiai kintančią darbo rinką ir plėtoti suaugusiųjų mokymosi galimybių įvairovę ir prieinamumą. Tam numatyta skirti 20 872 tūkst. litų išlaidoms, iš kurių 14 314 tūkst. litų – darbo užmokesčiui. Tikslų įgyvendinimo uždaviniai: sudaryti optimalias profesinio rengimo sąlygas, atitinkančias darbo rinkos poreikius; sukurti specialistų rengimo kokybės užtikrinimo sistemą; remti neformaliojo suaugusiųjų švietimo projektus; vykdyti mokymosi visą gyvenimą užtikrinimo strategiją ir jos įgyvendinimo veiksmų planą.⁷⁰

Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamajame rašte išdėstyti siekiai ir prioritetinės finansavimo sritys ne daug tesiskiria nuo analogiško 2006 metų rašte išdėstytųjų. Tokiu būdu yra išlaikomas atitinkamas finansavimo nuoseklumas, tačiau akivaizdu, kad ir rimtesnių pasiekimų, sprendžiant minėtas problemas, nėra.

Apibendrinant šį poskyrį, pastebėtina, kad sparčiai kintančiame nūdienos pasaulyje svarbiausia preke tampa žinios. Visose srityse stengiamasi pereiti prie būtent žiniomis grįstų koncepcijų įgyvendinimo, todėl iti svarbu padėti žmonėms prisitaikyti prie minėtų pokyčių. Tai įmanoma, sukuriant atitinkamą lankstų profesijos pasirinkimo bei jos pakeitimo mechanizmą,

⁷⁰ Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasis raštas; gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.

kuris padėtų asmenims prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių, užtikrinant galimybes kelti kvalifikaciją bei persikvalifikuoti. Tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu yra akcentuojama mokymosi visą gyvenimą svarba. Stengiamasi tobulinti šios srities sistemą. Deja, iki šiol viena esminių suaugusiųjų mokymo finansavimo srityje kylančių problemų yra netikslus skiriamų lėšų paskirstymas, pavėluotas reagavimas į situacijos pokyčius bei naujoves. Kaip ir visose kitose gyvenimo srityse, situaciją padėtų išspręsti konkreti, griežtai ir aiškiai suformuota veiklos strategija, teisinė bazė bei sistema.

III. ŠVIETIMO SISTEMOS FINANSAVIMAS UŽSIENIO VALSTYBĖSE

Norint išsamiai ištirti Lietuvos Respublikos švietimo sistemos padėtį bei pasiekti apčiuopiamų rezultatų, tikslinga panagrinėti kitų šalių patirtį švietimo srityje. Kadangi pasaulyje pažangiausiomis tiek ekonominės, tiek socialinės politikos atžvilgiu laikomos Skandinavijos regiono valstybės, toliau pateikiama Norvegijos bei Švedijos švietimo sistemų apžvalga.

3.1. Švietimo sistemos finansavimas Norvegijoje

„Norvegija - tai sėkmingos, klestinčios kapitalistinės valstybės pavyzdys, kurioje gerai suderinta rinkos ekonomika ir vyriausybės kišimosi į ją politika. <...> Norvegijos žmonės referendumu dėl stojimo į Europos Sąjungą 1994 m. nusprendė neprisijungti, nepaisant to, šalis nemažai aukoja ES biudžetui.“⁷¹ Šioje šalyje yra užfiksuotas aukščiausias pragyvenimo lygis pasaulyje.⁷² Iš to darytina išvada, kad Norvegijos Vyriausybė įgyvendina itin teisingą ir teigiamą socialinę politiką. Viena iš socialinės politikos sričių, kaip jau minėta, yra švietimas.

Norvegijos švietimo sistema pagrįsta visų visuomenės narių, nepaisant jų socialinės bei kultūrinės padėties ar kur konkrečiai Norvegijoje jie gyvena, lygių teisių į išsilavinimą principu. Mokykloms atitenka žinių ir kultūros perteikėjų, socialinio mobilumo reguliuotojų, gerbūvio visiems pagrindų kūrėjų vaidmuo.

Norvegijos mokyklose mokymas yra pritaikytas prie mokinių individualių sugebėjimų bei įgūdžių. Specialus ugdymas yra prieinamas asmenims, turintiems ugdymo sutrikimų, arba specialiųjų poreikių vaikams, kurie nesugeba mokytis pagal eilinių mokyklų mokymo programas. Dėl imigracijos didėjimo vaikų, priklausančių kalbinėms mažumoms, skaičius sparčiai auga. Norvegijos švietimo srities institucijos pabrėžia, kad dėmesys, skiriamas tautinių mažumų vaikų specialiesiems poreikiams, suteikia jiems galimybę geriau pabaigti aukštesniąją vidurinę mokyklą ir siekti aukštojo išsilavinimo bei įsidarbinimo.

Stortingas (Norvegijos Parlamentas) ir Vyriausybė yra atsakingi už tikslų formulavimą, apibrėžimą ir biudžeto schemų švietimo sektoriuje sukūrimą. Švietimo ir mokslinių tyrimų ministerija yra švietimo reikalus administruojanti institucija ir yra atsakinga už nacionalinės švietimo politikos vykdymą. Norvegija turi unifikuotą mokyklų sistemą, pagrįstą bendrosiomis normomis. Tam, kad padėtų užtikrinti, jog laikomasi vyriausybės švietimo standartų, buvo sukurta nacionalinė mokymo programa.

⁷¹ <http://lt.wikipedia.org/wiki/Norvegija>; prisijungimo laikas 2006-12-27.

⁷² ten pat

Privalomas lavinimas Norvegijoje trunka dešimt metų ir susideda iš pradinio ir žemesniojo vidurinio ugdymo. Aukštesnysis vidurinis išsilavinimas yra nebūtinai. Atsakomybė už tai, kad vaikams, jauniems žmonėms ir suaugusiems municipalitetuose bei apygardose būtų pasiekiamas tinkamas mokymas, priskirta švietimo institucijoms apygardų administracijose. Individualūs municipalitetai atsako už pradinio ir žemesniojo vidurinio lavinimo mokyklas, o aukštesniojo vidurinio ugdymo mokyklos administruojamos apygardų lygmenyje.

Aukštojo mokslo sektorius apima švietimo programas universitetuose ir universitetinėse kolegijose (koledžuose). Leidimas mokytis pagal šias programas paprastai siejamas su aukštesniojo vidurinio lavinimo, trunkančio tris metus, užbaigimu. Neatsižvelgiant į kelių privačiai valdomų institutų išimtį, visos aukštojo mokslo įstaigos yra valdomos valstybės. Tačiau kiekvienai minėtai įstaigai yra suteikta plati autonomija tiek akademinėje, tiek administravimo srityje.

Visuomeninis lavinimas Norvegijoje yra nemokamas iki aukštesniojo vidurinio ugdymo įskaitytinai. Mokestis už aukštąjį mokslą valstybės valdomose įstaigose dažniausiai yra minimalus. Valstybinis švietimo paskolų fondas buvo įsteigtas 1947 m. ir teikia studentams, besimokantiems aukštojo mokslo įstaigose, paskolas bei dotacijas pragyvenimo išlaidoms. Parama taip pat prieinama Norvegijos studentams, norintiems studijuoti užsienyje tiek dalį, tiek visą studijų laiką.

Nepriklausomos, privačios mokyklos papildo valstybinių mokyklų sistemą. Pradinio ir vidurinio lavinimo valdyba (direktoratas) leidžia steigti tokias įstaigas, atsižvelgdamas į kokybės kriterijų laikymosi sąlygą. Akademinės programos privačiose mokyklose turi atitikti reikalavimus, įtvirtintus pagrindiniuose įstatymuose. Patvirtintos nepriklausomos privačios mokyklos gali būti finansuojamos vyriausybės.⁷³

Remiantis Norvegijos biudžeto 2007 metams planais, Vyriausybė siūlo padidinti pradinio švietimo finansavimą 3,2 milijardo Norvegijos kronų (NOK), t.y. 384 milijonais eurų⁷⁴. Iš jų 1,24 milijardo NOK, t.y. 148,8 milijono eurų, bus išskirta naujų vietų kūrimui. Vyriausybė taip pat siūlo paskirstyti per 370 milijonų NOK, t.y. 44,4 milijono eurų, aukštesniojo viduriniojo ugdymo moksleivių aprūpinimui nemokama mokymosi medžiaga. Taip pat Vyriausybė siūlo padidinti Mokslinių tyrimų ir inovacijų fondą nuo 10 milijardų NOK, t.y. 1200 milijonų eurų, iki 60 milijardų NOK, t.y. 7200 milijonų eurų. Bendrai biudžeto paskirstymai moksliniams tyrimams ir vystymui padidės beveik 900 milijonų NOK, t.y. 108 milijonų eurų.

⁷³ <http://www.norway.org/education/norwaysschoolsystem/general/mariannetest.htm>; prisijungimo laikas 2006-12-22.

⁷⁴ čia ir toliau pateikiama išraiška eurais, remiantis http://coinmill.com/NOK_calculator.html; prisijungimo laikas 2006-12-22 (1 NOK = 0,12 euro).

Tai yra prioritetinės sritys, nurodytos Švietimo ir mokslinių tyrimų ministerijai siūlomame 2007 metų biudžete. Kitas prioritetas yra įgyvendinti Žinių paramos reformą tinkamiausiu būdu ir biudžeto planuose numatyta apie 1,4 milijardo NOK, t.y. 168 milijonai eurų, minėtam tikslui įgyvendinti.

„Šis biudžeto pasiūlymas grindžia investicijas į modernią pradinio mokslo sistemą, o taip pat pabrėžia mokymo, teikiamo mūsų mokyklose, kokybės svarbą. Vyriausybė taip pat didina Mokslinių tyrimų ir inovacijų fondo kapitalą 24 milijardais NOK, t.y. 2880 milijonų eurų, per du metus, o tai yra didžiausias kada nors buvęs didinimas“, - sakė Oystein Djupedal, Švietimo ir mokslinių tyrimų ministras.

Vyriausybė nori, kad visi pradinio mokymo užmojai, siūlant aukštą kokybę už žemą kainą, būtų pasiekti 2007 m. Bus kreipiamas ypatingas dėmesys, kad minėtas tikslas būtų pasiektas per metus. Taipogi yra siūloma padidinti pradinio švietimo finansavimą 3,2 milijardo Norvegijos kronų (NOK), t.y. 384 milijonais eurų, iš kurių beveik 1,24 milijardo NOK, t.y. 148,8 milijono eurų, bus išskirta naujų vietų kūrimui. Tai suteiks galimybę įkurti 19 300 naujų pradinio ugdymo vietų, pritaikytų papildomai 15 800 vaikų. Tai bus visų laikų didžiausias pradinio ugdymo našumo didinimas. Tam, kad pagreitinti našumo didinimą pradinio ugdymo srityje, Vyriausybė siūlo teikti subsidijas nuolatinių vietų vietoje laikinųjų efektyviam kūrimui pradinio ugdymo įstaigose nuo 2007 m. sausio 1 d. 8 400 NOK, t.y. 1 008 eurų, subsidija yra siūloma teikti kiekvienam naujam vaikui, kuriam skirta viso laiko vieta, ir 4 200 NOK, t.y. 504 eurų, subsidija kiekvienam naujam vaikui, kuriam skirta dalinio laiko vieta.

Vyriausybė pristato schemą, kurioje atsispindi aukštesniojo viduriniojo ugdymo moksleivių aprūpinimas nemokama mokymosi medžiaga, pradedant 2007 m. rudeniu. Schemą sudaro dvi sudedamosios dalys, įskaitant apygardų tarybas, atsakingas už tai, kad moksleiviai gautų būtinąją spausdintinę ir elektroninę mokymosi medžiagą. Taip pat negrąžintina subsidija bus skirta per Valstybinį švietimo paskolų fondą, kuri numatyta padėti moksleiviams padengti kitų mokymosi priemonių ir esminės asmeninės įrangos išlaidas. Nemokamos mokymo medžiagos schemą bus pristatyta atitinkamais etapais: aukštesnio viduriniojo išsilavinimo 2 lygio moksleiviams nuo 2007 – 2008 akademinių metų, tuomet 3 lygio moksleiviams nuo 2008 – 2009 akademinių metų ir 1 lygio moksleiviams nuo 2009 – 2010 akademinių metų. Vyriausybė siūlo skirti apie 1,4 milijardo NOK, t.y. 168 milijonus eurų, Žinių paramos reformai, artėjančiam svarbiausiam vidurinių mokyklų pertvarkymui, 2007 metais. Iš jų 670 milijonų NOK, t.y. 80,4 milijono eurų, bus skirta įgūdžių bei kitų programų vystymui.

Vyriausybė siekia matyti visus pagrindinio lavinimo moksleivius mėgaujantis gera ir tinkama mokymosi aplinka. Būtent todėl siūloma didinti investicijas į kompensacines schemas, susijusias su mokyklų pastatų pagrindinių išlaidų kompensavimu, dar 2 milijardais NOK, t.y. 240

milijonais eurų, 2007 metais. Biudžeto paskirstymai, atsižvelgiant į tai, padidėjo 39 milijonais NOK, t.y. 4,68 milijono eurų. Todėl dviem metais anksčiau nei numatyta bus suteiktos 15 milijardų NOK, t.y. 1800 milijonų eurų, investicijos.

Tam, kad būtų sustiprinti ilgalaikių tyrimų pagrindai, Vyriausybė siūlo didinti Mokslinių tyrimų ir inovacijų fondo kapitalą nuo 10 milijardų NOK, t.y. 1200 milijonų eurų, iki 60 milijardų NOK, t.y. 7200 milijonų eurų. Tai duos grįžtamųjų lėšų padidėjimą iki 440 milijonų NOK, t.y. 52,8 milijonų eurų, 2008 metais.

Kiti klausimai, susiję su biudžeto paskirstymu, yra:

- Tėvų įnašai pradinio mokslo išlaidoms: Vyriausybė siūlo, kad tėvų įnašų surinkimo tvarka turi būti patvirtinta esamom sąlygom tokia pati kaip 2006 metais. Tėvų įnašai ikimokyklinio pilno laiko vietai turi būti 2 330 NOK, t.y. 279,6 euro, kas mėnesį arba 25 630 NOK, t.y. 3 075,6 euro kasmet.
- Švietimo galimybės baudžiamosios justicijos sistemoje: kaip dalį anti-skurdo programos, Vyriausybė siekia, kad kuo daugiau kalinių būtų suteiktos galimybės mokytis. Todėl šiam tikslui ketinama skirti 10 milijonų NOK, t.y. 1,2 milijono eurų. <...>.
- Mokslo centrai: tam, kad sustiprinti mokslinių objektų poziciją švietimo sistemoje, siūloma didinti mokslo centrų finansavimą nuo 6 milijonų NOK, t.y. 0,72 milijonų eurų, iki 16 milijonų NOK, t.y. 1,92 milijonų eurų.
- Suaugusiųjų ugdymo organizacijos: Vyriausybė pageidauja keisti veiksmų kryptį kursų, siūlomų suaugusiųjų mokymui, mažinimo atžvilgiu. Todėl siūloma padidinti tokiu organizacijų finansavimą 58 milijonais NOK, t.y. 6,96 milijonais eurų, derinant su 2006 m. biudžeto balansu.
- ES mokymosi visą gyvenimą veiksmų planas: Vyriausybė pageidauja matyti Norvegiją dalyvaujančią ES mokymosi visą gyvenimą veiksmų plane, kuris sutelkia ir praplečia egzistuojančias švietimo programas. Vyriausybė siūlo skirti 142 milijonus NOK, t.y. 17,04 milijono eurų, minėtam planui, padidinti 40 milijonų NOK, t.y. 4,8 milijono eurų, 2006 m. egzistuojančių ES programų finansavimą.
- Pagrindinių darbo įgūdžių programa: kaip dalį anti-skurdo programos, Vyriausybė siūlo skirti 10 milijonų NOK, t.y. 1,2 milijono eurų, Pagrindinių darbo įgūdžių programos stiprinimui ir praplėtimui. Ko pasėkoje programos bendras biudžetas 2007 m. bus apie 35 milijonai NOK, t.y. 4,2 milijono eurų.
- Parama iš Valstybinio švietimo paskolų fondo: Vyriausybė pripažįsta, kad svarbu nustatyti paramą iš Valstybinio švietimo paskolų fondo, idant neatsilikti nuo infliacijos. Dėl to Vyriausybė siūlo padidinti nuo 2007 – 2008 akademinių metų visas skiriamas iš fondo paramos apimtis 1,75 %, atsižvelgiant į tikėtiną vartotojo kainos indekso kilimą.

- Universitetai ir aukštojo mokslo sektorius: siūloma sumažinti pagrindines skiriamas sumas universitetams ir kolegijoms (koledžams) 274,3 milijono NOK, t.y. 32,916 milijono eurų. Universitetams teks 180,2 milijono NOK, t.y. 21,624 milijono eurų, mažėjimo, o kolegijoms (koledžams) - 94,1 milijono NOK, t.y. 11,292 milijono eurų. Mažinimas palies tas institucijas, kurios nesuspėjo, atsižvelgiant į Parlamento 2005 m. biudžeto instrukcija, mažinti studentų skaičių.
- Mokslinių tyrimų internacionalizacija: didesnis Norvegijos mokslinių tyrimų internacionalizavimas yra esminis mokslo srities prioritetas. Vyriausybė pageidauja, kad Norvegija dalyvautų septintojoje ES darbotvarkės programoje, skirtoje mokslinių tyrimų ir technologijų plėtrai, ir siūlo skirti 184 milijonus NOK, t.y. 22,08 milijono eurų, šiam tikslui įgyvendinti. Tarptautiniai poliariniai metai 2007 – 2008 yra kitas esminis prioritetas 2007 metais, kuriam Vyriausybė siūlo didinti biudžeto skiriamą sumą 80 milijonų NOK, t.y. 9,6 milijono eurų.
- Taikos ir žmogaus teisių centrai: Falstado centro ir Holokausto centro veiklai paremti Vyriausybė siūlo didinti finansavimą kiekvienam centrui po 3 milijonus NOK, t.y. 0,36 milijono eurų, 2007 metais.⁷⁵

Darytina išvada, kad Norvegijoje didžiausias dėmesys skiriamas pradiniam ugdymui, ko pasėkoje moksleiviai jau pirmajame mokymosi etape gauna tvirtus žinių pagrindus, kuriuos gali produktyviai naudoti tolimesniame mokymesi. Taip pat atkreiptinas dėmesys į tai, kad Norvegijos Vyriausybei rūpi užtikrinti besimokantiems ne tik kokybiškas ir geras mokymosi, bet ir gyvenimo sąlygas. Nors Norvegija ir nepriklauso Europos Sąjungai, tačiau siekia aktyviai bendradarbiauti ir dalyvauti bendrijos vykdomose švietimo programose, viena jų – mokymosi visą gyvenimą strategija. Tai parodo, kad minėta sritis yra aktuali ne tik nacionaliniu ar bendrijos mastu, bet ir globaliai.

⁷⁵ <http://www.dep.no/kd/english/news/news/070021-070043/dok-bn.html>; prisijungimo laikas 2006-12-28.

3.2. Švietimo sistema Švedijoje

Kita itin pažangi pasaulio šalis yra Švedija. „Būdama taikia ir neutralia valstybe per visą XX amžių, Švedija pasiekė aukštą gyvenimo lygį. Šaliai būdinga gerai išvystyta socialinės apsaugos sistema. <...> Gerai vykdoma fiskalinė politika lėmė nemažą biudžeto perviršį 2001 m. <....> 2003 m. rugsėjo 14 d. referendume Švedijos rinkėjai atmetė siūlymą prisijungti prie euro zonos.“⁷⁶

„Planingo švietimo pradžią Švedijoje galima išvelgti XVII a. pirmojoje pusėje, nors pirmosios mokyklos buvo įkurtos dar XIII amžiuje. 1623-1648 metų Gustavo Vazos reformos metu buvo įsteigta 13 vidurinių mokyklų. Rūpintis mokymo turiniu ir kokybe buvo pavesta vietinėms vyskupijoms. 1686 metais priimtas privalomojo mokymo įstatymas, o 1842 metais priimtas įstatymas dėl privalomųjų liaudies mokyklų steigimo, įpareigojantis kiekvieną parapiją atidaryti bent po vieną mokyklą ir priimti į darbą bent vieną kvalifikuotą mokytoją. 1842 metais priimtas privalomojo septynmečio mokslo įstatymas.

Švedijos švietimo sistema nuėjo ilgą dalinių ir globalinių pokyčių kelią. Nuo 1950 metų pradėjo veikti devynerių metų bendrojo lavinimo mokykla bei aukštesnioji vidurinė mokykla, integruojanti teorinį ir profesinį mokymą. Nuo 1962 metų privalomasis devynmetis bendrojo lavinimo mokymas įvestas visoje šalyje. 1971 metais įgyvendinta integruoto aukštesniojo viduriniojo mokymo idėja. Ikimokyklinis mokymas buvo reorganizuojamas 1967-1975 metais, suaugusiųjų mokymas - 1967-1971 metais, aukštasis mokslas- 1975-1977 metais.

Dabar aštuonmetis išsilavinimas yra privalomas visiems vaikams nuo 6 arba 7 metų. Apie 98% mokosi toliau vidurinėje mokykloje, kurioje galima pasirinkti profesinio lavinimo arba akademinės programos. Mokyklas valdo savivaldybės. Už mokslą mokykloje ir vadovėlius mokėti nereikia, be to, vaikai gauna nemokamus pietus. Atskira municipalinė suaugusiųjų švietimo sistema įgalina suaugusiuosius, neturinčius pakankamo mokyklinio išsimokslinimo, pasiekti tokį patį išsimokslinimo lygį kaip jaunimo. Švedijoje yra apie keturiasdešimt aukštojo mokslo institucijų, daugiausia valstybinių, kuriose mokslas nemokamas. Maždaug pusė studentų yra moterys, ir yra daug vyresnių negu 25 m. amžiaus žmonių, kurie naudojami specialiomis priėmimo taisyklėmis, taikomomis darbo stažą turintiems žmonėms. Aukštąjį išsilavinimą turi daugiau negu ketvirtadalis švedų. Privačios, vyriausybės subsidijuojamos suaugusiųjų švietimo asociacijos organizuoja kursus, kuriuos lanko daugiau nei 2,5 milijonai žmonių per metus.

Bendrasis Švedijos aukštojo mokslo pavadinimas, hogskola, apibrėžia ne tik tradicines studijas universitete, bet ir studijas įvairiuose profesiniuose koledžuose.

⁷⁶ <http://lt.wikipedia.org/wiki/%C5%A0vedija>; prisijungimo laikas 2006-12-27.

Daugiau kaip 35 ½ % jaunuolių, baigusių aukštesniąją vidurinę mokyklą, toliau tęsia studijas aukštesiose mokyklose. Kad įstotų į aukštąją mokyklą Švedijoje, studentas turi tenkinti dviejų tipų reikalavimus - bendruosius įstojimo reikalavimus, kurie yra bendri visoms studijų, bei specialius įstojimo reikalavimus, keliamus stojantiesiems į konkrečią studijų programą ar kursą. Bendrieji įstojimo reikalavimai yra šie: baigta aukštesnioji vidurinė mokykla ar kitas Švedijos mokymo sistemos tolygus kursas (pvz., liaudies aukštesnioji mokykla), švedų ir anglų kalbų mokėjimas antrų metų aukštesniosios vidurinės mokyklos lygiu. Dauguma programų, kursų kelia ir specialius įstojimo reikalavimus, t.y. asmuo turi būti baigęs atitinkamą aukštesniosios vidurinės mokyklos programą ar kursą.

Atrankos į aukštąsias mokyklas pagrindas - kvotos, lemiančios, kokią procentą studentų turi sudaryti aukštesniųjų mokyklų abiturientai, ir kokią žmonės, neturintys to mokslo baigimo atestato. Jei stojančiųjų, turinčių aukštesniosios vidurinės mokyklos baigimo pažymėjimus, yra daugiau negu nurodyta kvotoje, atrenkama, remiantis mokykloje gautais pažymiais, taip pat atsižvelgiama į stojančiojo darbo patirtį. Esant konkursui tarp stojančiųjų, neturinčių minėtosios mokyklos baigimo pažymėjimo, atrenkama remiantis testavimo rezultatais.

Kaip ir aukštesniojoje vidurinėje, aukštojoje mokykloje remiasi daugeliu programų. Šiuo metu Švedijoje galioja apie 100 bendrųjų studijų programų, nustatyto Parlamento. Šių programų trukmė įvairi - nuo 1 iki 5,5 metų. Kiekviena programa sudaryta iš įvairios trukmės kursų. Programas galima suskirstyti į penkias sritis: 1) technika 2) administracinis, ekonominis ir socialinis darbas; 3) sveikata 4) edukacija; 5) informacija, ryšiai ir kultūra.

Kiekviena programa turi numatytą bendrąjį užsiėmimų planą, apibrėžiantį jos organizaciją ir struktūrą, trukmę, įstojimo reikalavimus ir kt.

Universitetai ir koledžai taip pat gali pateikti vietinių studijų programas, kuriamas savo iniciatyva. Šios, kaip ir bendrosios studijų programos, yra įvairios trukmės. Vietinių studijų programų tikslas - patenkinti visus vietinius regiono poreikius. Šios programos dažnai siūlo unikalias specializacijas.

Dauguma programų yra Mokslo ir Švietimo ministerijos jurisdikcijoje. Be to, nemažai programų globoja Žemės ūkio ministerija. Vietinės valdžios jurisdikcijoje yra programos, kurios kadaise buvo aukštesniojo viduriniojo mokslo dalis, bet dabar perkeltos į aukštąjį mokslą.

Jeigu studentas mano, kad esančios aukštosios mokyklos galimybės neatitinka jo poreikių, jis gali susidaryti individualią studijų programą.

Kiekvienos studijų programos apimtis vertinama taškais. Vienas taškas atitinka vieną studijų savaitę. Taigi vieneri akademiniai metai atitinka 40 taškų.

Pažangumo įvertinimai pateikiami trijų laipsnių sistema: nepatenkinamai, išeita ir išeita su pagyrimu. Tačiau daugelyje kursų remiamasi tik dviejų laipsnių sistema (Higher Education in Sweden, 1992m.).

Kaip nurodyta leidinyje "Studying in Sweden, 1992", studijas baigęs studentas gauna diplomą. Jeigu išklaustytos disciplinos ir surinktieji taškai atitinka numatytos programos reikalavimus, diplomą rodo pasiektą laipsnį. Studentai, įvykdę programą, įvertintą mažiau nei 120 taškų, gauna Universiteto sertifikatą (University Certificate). Studentams, kurių įvykdyta programa siekia nuo 120 iki 160 taškų, suteikiamas bakalauro (Bachelor) laipsnis. Jei programa viršija 160 taškų, įgyjamas magistro (Master) laipsnis.

Baigus aukštąją mokyklą pagal numatytą programą, dar galima daugelyje universitetų tęsti doktorantūros studijas. Jos trunka dvejus metus ir paprastai susideda iš seminarų, metodologijos kursų klausymo, individualių literatūros studijų ir tiriamojo darbo. Jo pagrindu studentas rengia tezes, kurios turi būti atspausdintos ir apgintos. Kai kuriose Šakose galima įgyti licencianto (Licentiate) laipsnį. Studijos šiam laipsniui gauti taip pat trunka dvejus metus.

Beveik visos Švedijos aukštosios mokyklos, išskyrus Žemės ūkio mokslų universitetą, kuris pavaldus Žemės ūkio ministerijai, yra Mokslo ir švietimo ministerijos jurisdikcijoje.

Galima išskirti 4 tipų aukštąsias mokyklas:

- 6 stambiausi universitetai;
- 15 universitetinių koledžų;
- kitos specializuotos aukštojo mokslo institucijos (tai Chalmers technologijos universitetas, Karolinska institutas, Karališkasis technologijos institutas, Stokholmo pedagogikos institutas ir dar aštuoni mažesni Stokholmo menų koledžai);
- 40 vietinės valdžios globojamų mokslo institucijų (tai medicinos koledžai ir kitos panašaus profilio mokyklos); (The Swedish Way Towards a Learning Society, 1992).

Nepaisant Švedijos aukštojo mokslo lankstumo, pastaruoju metu iškyla nemažai problemų. Ilgą laiką dauguma aukštųjų mokyklų absolventų įsidarbina visuomeniniame sektoriuje. Jeigu dabartinės ekonomikos raidos tendencijos ir toliau stiprės, įdarbinimo galimybės visuomeniniame sektoriuje mažės, o privačiame - didės; iškilus aukštųjų mokyklų absolventų, turinčių humanitarinį išsilavinimą, įsidarbinimo problema, kai tuo tarpu pramonei gali pritrūkti kvalifikuotų inžinierių. Siekiant išvengti tokios situacijos, siūloma plėsti inžinerinio profilio fakultetus, kartu apribojant priėmimą į kai kurias humanitarines specialybes, kur gresia specialistų perprodukcija (Rusak, 1993).

Apie 50% suaugusiųjų Švedijos gyventojų viena ar kita forma studijuoja. Tai labai daug, palyginti su kitomis šalimis. Toks didelis studijuojančiųjų skaičius gali būti iš dalies paaiškintas

didele suaugusiųjų mokymosi formų, kurios laipsniškai susiformavo per paskutinį šimtmetį, įvairovę. Jos aptartos leidinyje "Adult Education in Sweden, 1992".⁷⁷

Pastebėtina, kad Švedijoje itin gerai išplėtotą studijų pasirinkimo sistema – itin daug galimybių pasirinkti optimaliausiai norus, poreikius ir galimybes atitinkančią studijų programą, itin lanksčiai veikia studijų ir mokslo sistema. Tačiau net ir esant ganėtinai palankioms sąlygoms, šalyje susiduriama su panašiomis problemomis kaip ir Lietuvoje – nepakankamai išdiferencijuotas specialistų kiekis vienoje ar kitoje srityje, dėl ko kyla bėdų darbo rinkoje, auga bedarbystė.

⁷⁷ <http://www.biblioteka.lt/metai/svedija1/svietimas.html>; prisijungimo laikas 2007-12-27.

IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

Išnagrinėjus baigiamojo magistrinio darbo temą, darytinos tokios išvados:

1. Civilizuotose šalyse investicijos ir išlaidos švietimo sričiai, esminiam žinių visuomenės kūrimo ir plėtros pagrindui, turi tendenciją didėti. Lietuvoje kol kas minėtas procesas vyksta labai lėtai ir nepakankamai, vis dar didžiausia biudžeto lėšų dalis skiriama tokioms sritims kaip krašto apsauga arm žemės ūkis, o švietimo sričiai skiriamų lėšų didėjimas susidaro išimtinai ES skiriamos finansinės paramos dėka.

Pasiūlymas: Lietuvai siekiant pasivyti senąsias ES nares švietimo srityje, visų pirma, turėtų būti sutelktas dėmesys į biudžeto lėšų perskirstymą, suteikiant švietimui maksimalų finansavimą šalies lėšomis, o ne vien aprūpinant minėtą sektorių ES finansinės paramos lėšomis.

2. 2004 m. gegužės 1 d., t.y. Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą, aktualūs tapo ne tik sprendimai, susiję su švietimu, respublikiniu mastu, tačiau ir tarptautiniu Bendrijos lygmeniu. Lietuvoje ES struktūrinių fondų švietimo sričiai skiriamos paramos paskirstymas, įsisavinimas bei įgyvendinimas vykdomas nuosekliai, pereinant nuo vieno etapo prie kito, tokiu būdu stengiantis išvengti galimų klaidų bei atsižvelgiant ne tik į esamą padėtį, bet ir ateities perspektyvas. Esminis minėtų lėšų paskirstymo kriterijus yra skaidrumas, kurį užtikrinti padeda specializuota institucijų sistema, su griežtai atribota atskaitomybe ir atsakomybe. Kaip esminiai išskirtini tokie ES paramos švietimui prioritetai kaip žinių visuomenės kūrimas ir plėtojimas, užimtumo ir lankstesnės darbo rinkos skatinimas, mokymosi visą gyvenimą principas, mokslinių tyrimų plėtros sritis. 2007 metais pradėdama vykdyti nauja Specialioji ES struktūrinės paramos 2007 – 2013 m. programa.

Pasiūlymas: Lietuva turėtų toliau stiprinti ES lėšų panaudojimo mechanizmą, institucinę sistemą, daugiausia dėmesio skiriant lėšų skyrimo ir panaudojimo skaidrumui.

3. Švietimo sistemos pats pirmas ir esminis etapas yra bendrasis lavinimas, nes būtent šiame etape įgyjami įgūdžių ir žinių pagrindai. Kaip esminės išskirtinos tokios su pagrindiniu ugdymu susijusios problemos - pernelyg menkas dėmesys pedagogų paruošimui bei kvalifikacijos kėlimui, nuoseklumo stoka, keliant siektinus tikslus, formuluojant programas ir skirstant lėšas, neišsamiai aptarta ir prastai reglamentuota mokinio krepšelio metodika.

Pasiūlymas: Pradinio ir pagrindinio ugdymo srityje Lietuva galėtų imti pavyzdį iš Norvegijos, kur didžiausias dėmesys sutelkiamas būtent į pradinį ugdymą. Siekiant išspėsti minėtas problemas, patartina skirti daugiau dėmesio ir lėšų kvalifikuotų pedagogų, gebančių kokybiškai

ugdyti augančią kartą bei perteikti žinias, paruošimui ir kvalifikacijos kėlimui. Atsižvelgiant į nuoseklumo stoką švietimo srities finansavime, reikėtų stengtis užsibrėžtų tikslų siekti nuosekliai - palaipsniui įgyvendinus vienus, pereiti prie kitų, dėstant problemų sprendimo prioritetus, daugiausia dėmesio skirti įsisenėjusiems klausimams išspręsti, iškilusiems sunkumams likviduoti. Tam, kad užtikrinti tinkamą mokinio krepšelio principo „pinigai paskui mokinį“ veikimą, tikslinga būtų sukurti atitinkamą kontrolės instituciją, su griežtai apibrėžta atsakomybe bei atskaitomybe, o taip pat specializuotą institucijų tinklą, atsakingą už mokinio krepšelio lėšų perkėlimą, mokiniui keliantis iš vienos mokyklos į kitą. Atsižvelgiant į skurdoką teisinę bazę mokinio krepšelio atžvilgiu, visų pirma, reikėtų teisės akto, kuriame būtų detaliau išdėstyta principo esmė, metodikos pritaikymas, veikimas, sankcijos už pažeidimus ir kiti susiję klausimai.

4. Akcentuotina, kad aukštojo mokslo finansavimo srityje aktualiausiomis laikytinos tokios problemos:

- pernelyg lėtas finansavimo lėšų sumos didinimas, lyginant su studentų skaičiaus augimu;
- sprendimas suvienodinti dieninių studijų studentų statusą neskatina kokybiško studijavimo;
- suinteresuotų socialinių grupių (studentai, darbdaviai, dėstytojai ir pan.) tarpusavio nesutarimai dėl lėšų paskirstymo vienoms ar kitoms reikmėms tenkinti.

Pasiūlymas: Pastebėtina, kad privačių lėšų investavimas į švietimo sistemą, yra pakankamai racionali problemos sprendimo priemonė. Juk gerų, patikimų, diplomuotų specialistų paruošimu yra suinteresuoti ne tik patys universitetai, studentai, bet ir potencialūs darbdaviai. Todėl jų prisidėjimas prie švietimo sistemos finansavimo, tokiu būdu keliant suteikiamų studijų kokybę, padėtų išspręsti daugelį minėtoje srityje kylančių problemų, be to, sumažėtų mokesčių našta studentams, galima būtų optimaliau ir sparčiau modernizuoti mokymo sistemą ir pan. Kalbant apie studentų statuso suvienodinimą mokesčio už aukštąjį mokslą atžvilgiu, racionaliau būtų rasti „aukso vidurį“ tarp buvusio studijų apmokestinimo ir dabar esančio. Pvz., šiek tiek išklasifikuoti mokesčio už studijas sumas, atsižvelgiant į studento pažangumą. Dėl socialinių grupių, suinteresuotų švietimo sistemos finansavimu, nesutarimų pabrėžtina, kad pradžioje turėtų būti konsultuojamasi su visų suinteresuotų socialinių grupių atstovais, vėliau, apsvarsčius jų siūlomus variantus, sukurta efektyvi kovos su iškilusiomis problemomis strategija, o tik po to skirstomos lėšos. Tik tokiu atveju galimas optimalus konsensuso pasiekimas.

5. Sparčiai kintančiame nūdienos pasaulyje svarbiausia preke tampa žinios. Visose srityse stengiamasi pereiti prie būtent žiniomis grįstų koncepcijų įgyvendinimo, todėl iti svarbu padėti

žmonėms prisitaikyti prie minėtų pokyčių. Tai įmanoma, sukuriant atitinkamą lankstų profesijos pasirinkimo bei jos pakeitimo mechanizmą, kuris padėtų asmenims prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių, užtikrinant galimybes kelti kvalifikaciją bei persikvalifikuoti. Tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygiu yra akcentuojama mokymosi visą gyvenimą svarba, stengiamasi tobulinti šios srities sistemą. Deja, iki šiol viena esminių suaugusiųjų mokymo finansavimo srityje kylančių problemų yra netikslus skiriamų lėšų paskirstymas, pavėluotas reagavimas į situacijos pokyčius bei naujoves.

Pasiūlymas: Kaip ir visose kitose gyvenimo srityse, situaciją padėtų išspręsti konkreti, griežtai ir aiškiai suformuota veiklos strategija, teisinė bazė bei sistema. Profesinio rengimo bei suaugusiųjų mokymo srityse būtina sukurti atitinkamą lankstų profesijos pasirinkimo bei jos pakeitimo mechanizmą, kuris padėtų asmenims prisitaikyti prie kintančių darbo rinkos poreikių.

Apibendrinant pastebėtina, kad nagrinėjant baigiamojo magistro darbo temą „Švietimo srities finansavimo problematika“, išspręsti visi darbo pradžioje užsibrėžti uždaviniai. Tyrimo pradžioje iškelta hipotezė, kad Lietuvoje švietimo sistemos finansavimui skiriama per mažai lėšų, pasitvirtino.

Švietimo srities finansavimo problematika

Pagrindinės sąvokos: švietimas, švietimo sistema, biudžetas (valstybės, savivaldybių, nacionalinis), finansavimas, biudžetinis finansavimas, asignavimai, biudžeto procesas, valstybės biudžeto išlaidos, žinių visuomenė, parama, mokinio krepšelis, mokymasis visą gyvenimą.

Santraukoje pateikiama apibendrinta magistrinio darbo esmė. Trumpai pateikiami pagrindiniai aspektai, aptariama darbo struktūra, atskiros dalys, naudoti duomenys ir medžiaga.

SANTRAUKA

Magistrinio darbo tema pasirinkta dėl jos aktualumo. Šio darbo autorė yra akademinės bendruomenės narė, todėl minėtoje srityje kylančios problemos ir nesklandumai yra aktualūs ne tik valstybiniame ar tarptautiniame, bet ir asmeniniame lygmenyje.

Šiuo metu viena iš labiausiai aptarinėjamų sričių Lietuvoje - švietimo ir mokslo sistema, jos struktūra, o ypač finansavimas. Prie temos aktualumo nemenkai prisidėjo ir 2005 m. spalio 13 d. visuotinis studentų streikas, Lietuvos įstojimas į ES, kur mokslas ir žinios seniai tapę vienais iš esminių prioritetų, todėl itin svarbu užtikrinti tinkamą švietimo srities finansavimą ir lėšų paskirstymą taip, kad tai maksimaliai atitiktų visų suinteresuotų socialinių grupių interesus ir esamas galimybes. Šiuo metu švietimo sistemos finansavimas Lietuvoje yra nepakankamas, lėšos skirstomos neefektyviai.

Lietuvos švietimo sistemą sudaro keli etapai – tai pagrindinis ugdymas, aukštasis ir profesinis mokslas, suaugusiųjų mokymas, perkvalifikavimas arba kvalifikacijos kėlimas. Jos finansavimui skiriami asignavimai iš valstybės biudžeto, savivaldybių biudžetų bei ES paramos (struktūrinių fondų).

Nagrinėjant baigiamojo darbo temą, remtasi Lietuvos Respublikos ir ES įstatymais, poįstatyminiais teisės aktais, lietuvių ir užsienio autorių darbais, periodiniais LR Švietimo ir mokslo ministerijos leidiniais ir kita literatūra.

Darbe pateikiamos švietimo, švietimo sistemos, biudžetinio finansavimo ir su tuo susijusios sąvokos, jų išaiškinimai, sampratos, LR švietimo sistemos funkcijos, principai, biudžetinio finansavimo mechanizmas ir procesas, įvardijamos atskiruose švietimo etapuose kylančios problemos, susijusios su finansavimu, ateities planai ir pokyčių prielaidos minėtose srityse. Apžvelgiama Norvegijos ir Švedijos praktika ir patirtis švietimo sistemos valdymo ir finansavimo sferoje.

Daugiausia remiamasi teisės aktų bei Statistikos departamento prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės duomenimis, todėl baigiamojo magistro darbo duomenų patikimumas vertintinas kaip aukštas.

Darbą sudaro įvadas, trys skyriai (pirmąjį sudaro keturi poskyriai, antrąjį – trys, trečiąjį - du), išvados ir pasiūlymai, literatūros sąrašas.

Pirmajame skyriuje apibrėžiamos aktualiausios sąvokos, apibendrinama teorinė literatūra, kertiniai Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos švietimo sistemai skiriamų lėšų principai, etapai, tvarka ir pan.

Antrajame skyriuje nagrinėjamos finansinės paramos konkrečioms lavinimo pakopoms apimtys. Išskiriamos esminės problemos bei pagrindiniai trūkumai pagrindinio, universitetinio, profesio bei suaugusiųjų lavinimo srityse.

Trečiajame skyriuje pristatoma Norvegijos ir Švedijos patirtis švietimo srities finansavime bei valdyme.

Darbo pabaigoje pateikiamos išvados bei pasiūlymai.

THE PROBLEMS OF FUNDING OF THE EDUCATIONAL SPHERE

The main notions: education, educational system, budget (State budget, budget of local administration, national budget), funding, budgetary funding, assignments, process of the budget, expenditure, society of data, financial support, pupil's bag, learning all life long.

There is presented the essence of the scientific work of master of science in this summary. This summary is producing the main aspects, discussing the structure of a work, separate parts of it, all data and matter, used in this work.

SUMMARY

This theme of the science work was chosen taking it into account its urgency. The authoress of this work belongs to the academic society, so the problems, which arise in this field, are important and urgent at the State or international level as well as at the personal level.

Nowadays one of the most discussed spheres in Lithuania is the system of the education and science, its' structure, especially its' funding. The theme of this work is topical as well for the universal strike of students on the 13th of October 2005, Lithuania's joining EU, where the education is one of the most important priorities for long time, that's why it is so important to ensure the proper funding of the educational system and assure that funds would be distributed in the way, which would maximally accord interests and current possibilities of all interested social groups.

The system of the education in Lithuania consists of few stages – it is the main education, high and professional education, adults' education, re-qualification or constitution of qualification. Assignations from the State budget, budgets of local administrations and EU financial support (structural funds) are addressed for its' funding.

In the analysing of this work's topic where used laws of the Republic of Lithuania and EU, under-legal acts works of Lithuanian and abroad authors, periodical publications of the Lithuania's ministry of education and science and other literature.

In the science work are presented notions of education, educational system, budgetary funding and other related notions, their elucidations, conceptions, functions of Lithuania's educational system, principles, mechanism and process of the budgetary funding, pronounced the problems, related to the funding, which arise in separate stages of education, future plans and the background of changes at mentioned spheres. There is also made a survey of the practice of Norway and Sweden in the fields of the educational system's funding and administration.

Mostly the research draws on data from acts of law and Statistics' department of the Government of the Republic of Lithuania, because of that it has a high level of credibility.

The work consists of introduction, three chapters (the first of them consist of four subsections, the second – of three subsections, the third – of two subsections), conclusions and suggestions, the list of literature.

In the first chapter there are defined the most topical notions, summed up theoretical literature, essential principals, stages, forms etc. of funds, which are intended for the educational system from the Republic of Lithuania and European Union.

In the second chapter there are analysed the ranges of the financial support in concrete educational stages, singled out the main problems and defects in the spheres of the main education, high and professional education, adults' education.

In the third chapter there is presented the practice of Norway and Sweden in the fields of educational system's funding and administration.

At the end there are presented conclusions and suggestions.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

Lietuvos Respublikos teisės aktai ir jų projektai:

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr. 33-1014.
2. Lietuvos Respublikos švietimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 63-2853.
3. Lietuvos Respublikos biudžeto sandaros įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 4-47.
4. Lietuvos Respublikos 2002 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2001, Nr. 110-3990.
5. Lietuvos Respublikos 2003 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr. 124-5619.
6. Lietuvos Respublikos 2004 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 121-5466.
7. Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 171-6303.
8. Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymas // Valstybės žinios. 2005, Nr. 150-5462.
9. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projektas // [http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/\\$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement](http://www.finmin.lt/notes_images/web/stotis_inf.nsf/0/299C4BC404758839C2257203004528C8/$File/2007%20m.%20projektas.doc?openElement).
10. Lietuvos Respublikos Seimo 2003 m. liepos 4 d. nutarimas Nr. IX-1700 „Dėl valstybinės švietimo strategijos 2003-2012 metų nuostatų“ // Valstybės žinios. 2003, Nr. 71-3216.
11. Valstybinės švietimo strategijos 2003 – 2012 metų nuostatų įgyvendinimo programa // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=249299&p_query=&p_tr2=
12. Seimo nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto įvykdymo apyskaitos“ projekto priedas - Ataskaita dėl valstybinių auditų, atliktų vertinant Lietuvos Respublikos 2005 metų valstybės biudžeto apyskaitą ir valstybės biudžeto vykdymą, rezultatų // http://www3.lrs.lt/pls/inter3/dokpaieska.showdoc_l?p_id=283948&p_query=&p_tr2=
13. 2005-10-26 Projektas „Trys pagrindiniai Europos mokslo uždaviniai: pasiekti pasaulinio lygio kokybę, pagerinti valdymą ir didinti bei įvairinti finansavimą“, gautas Lietuvos Respublikos finansų ministerijos Švietimo, kultūros ir socialinių sektorių skyriuje 2006-10-12.
14. Lietuvos Respublikos 2006 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo aiškinamasi raštas
15. Lietuvos Respublikos 2007 metų valstybės biudžeto ir savivaldybių biudžetų finansinių rodiklių patvirtinimo įstatymo projekto aiškinamasi raštas

Kita literatūra:

16. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija. Lietuvos švietimas skaičiais 2006. Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras, 2006.
17. Naraškevičiūtė V., Lakštutienė A. Valstybės finansai. Kaunas: Technologija, 2003. P. 46.
18. Rakauskienė O. G. Valstybės ekonominė politika (fiskalinė, užsienio prekybos ir socialinė politika). Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2006.
19. В. Г. Гавриленко. Деловой Энциклопедический Словарь Финансы. – Минск, 2003. С. 81.
20. Финансовое право / ответственный редактор профессор О.Н.Горбунова. - Москва, 1996. С. 266.

Internetiniai šaltiniai:

21. http://www.smm.lt/naujienos/docs/kalbos/es_paramos_rezultatai_051216.doc
22. http://www.smm.lt/es_parama/docs/ES%20ST%20administracine%20sistema.doc
23. <http://www.tinklas.lt/new/?straipsnis=127>
24. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/Mokytoju_didaktine_kompetencija.pdf
25. http://www.smm.lt/svietimo_bukle/docs/pr_analize/VA%20rezultatai.pdf
26. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Norvegija>
27. <http://www.norway.org/education/norwaysschoolsystem/general/mariannetest.htm>
28. http://coinmill.com/NOK_calculator.html;
29. <http://www.dep.no/kd/english/news/news/070021-070043/dok-bn.html>;
30. <http://lt.wikipedia.org/wiki/%C5%A0vedija>
31. <http://www.biblioteka.lt/metai/svedija1/svietimas.html>
32. <http://www.delfi.lt/news/daily/education/article.php?id=7427245>
33. <http://up.on.lt/streikas.htm>